

Staðardagskrá 21 í Borgarbyggð

Stöðumat, markmið og
framkvæmdaáætlun

Febrúar 2004

Efnisyfirlit

1.	Formáli	3
2.	Almennar upplýsingar um Borgarbyggð	4
3.	Fráveitumál	5
4.	Úrgangur frá heimilum og fyrirtækjum	8
5.	Vatnsból og gæði neysluvatns	12
6.	Menningarminjar og náttúruvernd	16
7.	Umhverfismennt	22
8.	Skipulagsmál.....	27
9.	Eyðing meindýra.....	29
10.	Atvinnulífið.....	31
11.	Opinber innkaup.....	35
12.	Neyslumynstur og lífsstíll	37
13.	Ræktun og útivist	40
14.	Börn og ungmenni.....	44
15.	Eldri borgarar	47
16.	Heimildir	49

1. Formáli

Umhverfismál hafa öðlast nýjan sess í hugum flestra Íslendinga á síðustu árum. Hugtakið “sjálfbær þróun” er nýlegt, en hugsunin sem slík er aldagömul. Sjálfbær þróun gerir okkur kleift að mæta þörfum okkar, án þess að stefna í voða möguleikum komandi kynslóða á að mæta þörfum sínum. Til að þróun geti verið sjálfbær, verður að taka mið af vistfræðilegum, hagrænum, menningarlegum og félagslegum þörfum núlifandi og komandi kynslóða. Sjálfbært samfélag er samfélag þar sem höfuðstóll náttúrunnar helst óskertur. Til er orðatiltæki sem lýsir inntaki sjálfbærrar þróunar vel: “Við fengum Jörðina ekki í arf frá forfeðrum okkar, við höfum hana að láni hjá börnunum okkar.”

1.1 Dagskrá 21

Dagskrá 21 (Agenda 21) er framkvæmdaáætlun um sjálfbæra þróun í heiminum sem samþykkt var á heimsráðstefnu Sameinuðu þjóðanna um umhverfi og þróun í Ríó vorið 1992. Um er að ræða heildaráætlun um þróun samfélaga á 21. öldinni. Talan 21 vísar einmitt á 21. öldina.

1.2 Staðardagskrá 21

Staðardagskrá 21 (Local Agenda 21) er heildaráætlun um þróun hvers samfélags til langs tíma og hvernig samfélagið í heild getur lagt sitt af mörkum til sjálfbærrar þróunar. Áætlunin tekur til umhverfismála í víðum skilningi þess orðs, en er ekki bara umhverfisáætlun í venjulegum skilningi. Hún er áætlun um velferð okkar sjálfra og samfélagsins. Eitt aðalatriðið í hugmyndafræðinni er að umhverfismál verða aldrei slitin úr samhengi við önnur mál, heldur beri að skoða áhrif mannsins á umhverfi sitt í víðu samhengi. Félagslegir og efnahagslegir þættir falla undir Staðardagskrá 21, ekki síður en vistfræðilegir þættir. Í Ríóyfirlýsingunni er mikil áhersla lögð á að Staðardagskrá 21 er ekki einkamál sveitarstjórna á hverjum stað, heldur samfélagsins í heild.

1.3 Staðardagskrá 21 í Borgarbyggð

Í apríl 2000 samþykkti bæjarstjórn Borgarbyggðar metnaðarfulla umhverfisstefnu fyrir sveitarfélagið. Með henni var meðal annars samþykkt að sveitarfélagið muni koma sér upp Staðardagskrá 21 í formi aðgerðaáætlana. Til að framfylgja þessum þætti stefnunnar var skipaður þriggja manna stýrihópur Staðardagskrár 21 í Borgarbyggð vorið 2001. Í nóvember 2001 var ráðinn verkefnisstjóri til að vinna að stöðumati og markmiðssetningu fyrir 11 málaflokka sem stýrihópurinn hafði valið. Þegar sú vinna hófst var ákveðið að bæta við tveimur málaflokkum og urðu þeir því alls 13. Í upphafi vinnunnar var verkefnið kynnt fyrir íbúum, félagasamtökum, fyrirtækjum og stofnunum. Öllum var gefinn kostur á að vera með í tengslahópi sem hafði það hlutverk að vera verkefnisstjóra og stýrihópi til aðstoðar og ráðgjafar. Alls skráðu 46 einstaklingar sig í tengslahópinn og þar fóru fram afar fróðlegar og fjörugar umræður.

Staðardagskrá 21 í Borgarbyggð er framtíðarsýn íbúa sveitarfélagsins og áætlun um leiðina til sjálfbærs samfélags. Áætlun sem verður að vera í sífelldri endurskoðun. Staðardagskrá 21 er ferli sem aldrei lýkur og það krefst virkrar þátttöku íbúanna.

2. Almennar upplýsingar um Borgarbyggð

Meðvitund um þörf á skipulagi á sér langa hefð í sveitarfélaginu. Fljótlega eftir að byggð tók að myndast á svokölluðu Digranesi við Brákarpoll fyrir rúmlega 100 árum var ljóst að án skipulagningar byggðar yrði erfitt að koma í veg fyrir mistök. Landslag og staðhættir eru með þeim hætti að vanda þarf til þessara mála. Árið 1919 var danskur verkfræðingur fenginn til að mæla upp kaupúnslóðina og gera skipulagsuppdrátt. Þetta mun vera með fyrstu skipulagsuppdráttum sem er gerðir eru hér á landi utan Reykjavíkur.

Sveitarfélagið Borgarbyggð varð til þann 11. júní 1994 við sameiningu Borgarnesbæjar, Hraunhrepps, Norðurárdalshrepps og Stafholtstungnahrepps. Fjórum árum síðar, í júní 1998, sameinuðust Borgarbyggð og þrjú önnur sveitarfélög, Álftaneshreppur, Borgarhreppur og Þverárhlíðarhreppur. Hið sameinaða sveitarfélag ber nafnið Borgarbyggð. Borgarbyggð er 1837 km² að stærð og er það með víðfeðmari sveitarfélagum landsins, en aðeins 10 önnur eru stærri að flatarmáli.

Áramótin 2003/2004 voru íbúarnir alls 2.589; þ.a. 1.770 manns í Borgarnesi, eða um 70%. Tvö þéttbýlissvæði eru í sveitarfélaginu (50 íbúar og fleiri); Borgarnes og Bifröst. Kynjaskipting í Borgarbyggð er nokkuð jöfn, eða 51,8% karlar og 48,2% konur. Áætlað er að fjöldi heimila (íbúðareininga) sé um 800; 600 í þéttbýlinu í Borgarnesi og 200 í dreifbýli. Fjöldi sumarhúsa er um 850 og því er “dulin búseta” umtalsverð.

Þrátt fyrir að sveitarfélagið sé ekki gamalt þá byggir það á afar mikilli og merkilegri sögu. Borgarnes er fyrst getið í Egilssögu, en þar er nesið nefnt Digranes. Á meðan einokunarverslun Dana stóð urðu Borgfirðingar að sækja verslun til Reykjavíkur eða Snæfellsness. Þegar einokuninni var aflétt komu strax fram óskir um að setja upp verslunarstaði víðar og þannig fékk Borgarnes löggildingu sem verslunarstaður með konungsbréfi þann 22. mars 1867. Frá þessum tíma hefur Borgarnes verið miðstöð verslunar og þjónustu og er í dag einnig miðstöð opinberrar stjórnsýslu og símenntunar á Vesturlandi. Í Borgarnesi er m.a. sýslumaður og lögregla fyrir Mýra- og Borgarfjarðarsýslu að Hvalfjarðargöngum, Héraðsdómur Vesturlands, heilbrigðisfulltrúi Vesturlands, fasteignamat fyrir Vesturland, heilsugæsla og Dvalarheimili aldraðra. Fleira mætti telja til sem hefur starfsemi sína í Borgarbyggð svo sem ýmsar stofnanir landbúnaðarins, Vegagerðin í Vesturlandsumdæmi, RARIK og Atvinnuráðgjöf Vesturlands. Síðast en ekki síst skal nefna Viðskiptaháskólann á Bifröst.

Sveitarfélagið er í alfara leið. Hringvegurinn liggur í gegnum Borgarnes og þar eru vegamót sem liggja norður, vestur og suður. Jafnframt er stutt til höfuðborgarsvæðisins. Það er því mikil umferð um Borgarnes og fóru að meðaltali 2440 bílar daglega framhjá Hafnarfjalli árið 2000.

Með stjórn sveitarfélagsins fer 9 manna bæjarstjórn og kýs hún 3ja manna bæjarráð, sem ásamt bæjarstjóra fer með framkvæmdastjórn sveitarfélagsins og fjármálastjórn. Að öðru leyti skiptist stjórnkerfi Borgarbyggðar í 4 framkvæmdasvið; félagsþjónustusvið, fræðslu- og menningarmálasvið, stjórnsýslusvið og umhverfis- og skipulagssvið. Helstu nefndir og ráð sveitarfélagsins eru: félagsmálanefnd, fræðslunefnd, landbúnaðarnefnd, menningarmáladeild, tólmstundanefnd og umhverfis- og skipulagsnefnd.

3. Fráveitumál

3.1 Formáli

Niðurstöður mælinga í Reykjavík benda til þess að meðalvatnsnotkun heimila sé um 235 lítrar/sólarhring/íbúa og hefur þessi tala verið notuð hér á landi fyrir losun húsa-skólps. Þetta þýðir að meðaltali um 10 lítra á klukkustund frá hverjum íbúa. Skólp frá fyrirtækjum er í flestum tilfellum mun meira.

3.2 Gildandi lög og reglugerðir

Heilbrigðisreglugerð nr. 149/1990

Reglugerð um mat á umhverfisáhrifum nr. 671/2000

Byggingareglugerð nr. 441/1998

Reglugerð um fráveitur og skólp nr 798/1999

Lög um stuðning við framkvæmdir sveitarfélaga í fráveitumálum nr. 53/1995

Lög um hollustuhætti og mengunarvarnir nr. 7/1998

Lög um mat á umhverfisáhrifum nr. 106/2000

Sveitarstjórnarlög nr. 45/1998

Reglugerð um fráveitur í Borgarbyggð, desember 2001

Reglugerð um meðhöndlun seyru nr. 799/1999

Reglugerð um mengunarvarnareftirlit nr. 786/1999

Reglugerð um varnir gegn mengun grunnvatns nr. 797/1999

Reglugerð um varnir gegn mengun vatns af völdum köfnunarefnissambanda frá landbúnaði og öðrum atvinnurekstri nr. 804/1999

Reglugerð um varnir gegn mengun vatns nr. 796/1999 með síðari breytingum

Reglugerð um neysluvatn nr. 536/2001

Tilskipun ESB um hreinsun skólps frá þéttbýli frá 21. maí 1991

3.3 Núverandi staða

Mikill munur er á fráveitumálum í dreifbýli og þéttbýli. Í dreifbýli eru rotþrær en í þéttbýli er lagnakerfi sem veitir skólpinu að útrásum og þaðan í hafið.

3.3.1 Dreifbýli

Stórátak hefur verið gert í endurbótum fráveitumála á sveitabýlum á síðustu árum með aðstoð sveitarfélagsins. Fullnægjandi rotþrær eru á flestum lögbýlum og sumarhúsum og við þéttbýliskjarna utan Borgarness. Tvær rotþrær er í Borgarnesi; við Bjarg og við gamla Olísskálann í Brákarey. Á Bifröst er ein ný og öflug þró (160 þúsund lítra) sem anna á allt að 600 manna byggð. Á Varmalandi eru tvær 36 þúsund lítra rotþrær. Í hesthúsa hverfi Skugga er tæplega 7000 lítra rotþró sem tekur við skólpi og ofanvatni hverfisins. Hestaskítur á allur að fara í taðþrær eða haughús undir húsunum, en einhver brestur er á því.

Lágmarksstærð rotþróa við íbúðarhús og sumarhús í eigu félagasamtaka er 3000 lítrar, sumarhús í einkaeign þurfa að hafa að lágmarki 1500 lítra rotþró. Rotþrær eru með þrefaldri skilju, sem skilur að föst efni og fitu frá fljótandi efni. Fljótandi efnið sem kemur úr rotþrónum er nánast tært vatn en mjög gerlamengað. Fer það eftir siturlögnum út í jarðveginn. Borgarbyggð gerði, ásamt 5 öðrum nágrennasveitarfélögum, verksamning við Holræsahreinsun ehf. um reglubundna tæmingu á rotþró. Samningurinn var undirritaður í október 2001 og felur í sér að verktaki sjái um tæmingu á tilgreindum rotþróum við lögbýli og sumarhús í sveitarfélögunum. Skulu þærnar tæmdar þriðja hvert ár á samningstímanum sem nær til fimm ára. Seyruna á að afvatna og flytja á viðurkenndan urðunarstað. Kostnaður við að tæma hefðbundna

rotþró er u.þ.b. 10-12 þúsund og innheimtir sveitarfélagið það gjald með fasteignagjöldunum.

3.3.2 Þéttbýli

Alls eru 9 útrásir í Borgarnesi, auk nokkurra yfirfallslagna. Tvær útrásir eru í Brákarey, ein í Hrognkelsavík, ein í Böðvarsgötu, ein við Brúartorg, ein í Sandvík, ein fyrir neðan Bjargsland og tvær liggja í Borgarvoginn. Borgarvogurinn er á náttúru-minjaskrá og hefur verið lögð áhersla á að vernda hann. Þannig hefur útrásum þar verið fækkað úr 5 í 2 frá árinu 1995. Tvær dælustöðvar eru í Borgarnesi (við Fitjar og við Brúartorg) og þrjár dælubrunnar (á mótum Kveldúlfsgötu og Kjartansgötu, við Skúlagötu og við nýja iðnaðarhverfið við afleggjarann að flugvellinum).

Í Borgarbyggð er unnið að heildaráætlun í fráveitumálum. Samkvæmt reglugerð ber að ljúka þeim árið 2005 en samkvæmt áætlun sveitarfélagsins er miðað við árið 2008. Ekki er enn fyrirséð að það gangi eftir vegna mikils kostnaðar. Markmiðið með framkvæmdunum er að uppfylla kröfur reglugerðar um fráveitur og skólþ, en fæstar útrásanna standast þær kröfur í dag. Sameina á útrásir þannig að aðeins verði ein aðalútrás frá Borgarnesi, við Brúartorg, auk útrása frá fyrirtækjum í Brákarey. Útrásin mun skila skólpi, sem farið hefur í gegnum eins þreps hreinsun, út í viðtakann þar sem hann er nógu öflugur til að taka við efninu og þynna það út eins og kröfur reglugerðarinnar gera ráð fyrir. Það er því nauðsynlegt að fara með útrásina alla leið út að álum við Borgarfjarðarbrúna vegna lítills dýpis á þessu svæði, en það þornar upp að stórum hluta á stórstraumsfjöru. Samkvæmt Umhverfisstofnun (áður Hollustuvernd ríkisins) er strandsjórinn við Borgarnes, sunnanmegin við brúna metinn sem síður viðkvæmt svæði með tilliti til losunar skólps. Ekki hefur verið tekin ákvörðun um úrbætur fráveitumála í Brákarey, enda liggur ekki fyrir um hvers konar starfsemi verður að ræða á svæðinu í framtíðinni. Við eyna eru miklir straumar og djúpur áll. Aðstæður þar eru að mörgu leyti góðar hvað varðar þynningu skólps. Gert er ráð fyrir sex yfirfallslögnum á fráveitukerfinu, tvær Borgarvogsmegin, þrjár sunnanmegin við nesið og eina við aðaldælustöðina við Brúartorg. Ekki eru fyrir- liggjandi tölur um skólpmagn í sveitarfélaginu.

Í sveitarfélaginu er aðallega einfalt fráveitukerfi (þ.e. blanda af skólpi og ofanvatni í einni lögn). Tvöfalt fráveitukerfi (þ.e. skólþ og ofanvatn í tveimur aðskildum lögnum) er á Sólbakka, í nýja iðnaðarhverfinu norður af Sólbakka og í nýjasta íbúðarhverfinu í Bjargslandi (þ.e. í Holtahverfinu). Auk þess eru “bútar” af tvöföldu kerfi við fjölbýlis- húsin á Kveldúlfsgötu og við íþróttasvæðið í Borgarnesi. Ekki eru fyrirséðar neinar breytingar á fráveitukerfunum fyrir utan það að sameina útrásir og koma upp eins þreps hreinsun á skólpinu.

Lagnir fráveitukerfis sveitarfélagsins eru almennt í nokkuð góðu ástandi, eftir því sem best er vitað. Þó hefur ekki farið fram kerfisbundin ástandskönnun. Flestar lagnirnar eru úr steiptum rörum. Í undirbúningi er að koma á vöktun á dælubrunnum og stöðvum og er gert ráð fyrir að það verði komið í gagnið árið 2005. Samkvæmt reglugerð um fráveitur í Borgarbyggð er húseigendum skylt að halda vel við fráveitulögnum húseigna sinna og gæta þess að þær stíflist ekki. Óheimilt er að láta í fráveitu sveitarfélagsins hvers kyns olíur, bensín, lífræn leysiefni eða annað það sem skemmt getur eða truflað rekstur fráveitukerfisins. Mengunarmælingar hafa ekki verið framkvæmdar í langan tíma.

Yfirumsjón með rekstri, viðhaldi og framkvæmdum vegna fráveitumála er í höndum tæknideildar Borgarbyggðar. Fram að áramótum 2001-2002 sá Hitaveita Borgarness um minniháttar viðhald en þá tók Orkuveita Reykjavíkur við því hlutverki. Heilbrigðiseftirlit Vesturlands hefur eftirlit með fyrirtækjum sem geta valdið mengun. Tekur það m.a. til eftirlits með fráveitum, olú- og fituskilja. Það eru ekki mörg fyrirtæki í Borgarbyggð sem er skylt að gera slíkar ráðstafanir. Öllum bensínstöðvum er skylt að vera með olúskiljur og eru þau mál í góðu lagi hjá þeim öllum (alls fjórar). Á Hótel Borgarnesi eru tvær fituskiljur. Kjöttvinnslunni í Brákarey er skylt að vera með fituskilju, en hún stenst ekki þar til gerðar kröfur í dag.

3.4 Markmið og framkvæmdaáætlun

Markmið 1

Borgarbyggð uppfylli ávallt gildandi lög og reglugerðir er varða fráveitur.

A: Áfram verði unnið samkvæmt heildaráætlun um fráveitumál í Borgarnesi frá árinu 1999, með sérstakri áherslu á að loka útrásum í Borgarvoginn. Fylgjast skal með nýjungum varðandi fullnaðarhreinsun á skólpi.

Ábyrgð: Bæjarstjórn / bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: Samkvæmt heildaráætlun um fráveitumál.

Tímasetning: Lokið 2010 (vegna kostnaðar þykir sýnt að ekki takist að uppfylla skilyrði reglugerðarinnar á tilsettum tíma. Komi til sérstakra aðgerða frá ríkisvaldinu verði verkinu flýtt).

B: Gera þarf úttekt á því hvort fleiri fyrirtæki þurfi að setja upp fituskiljur.

Ábyrgð: Bæjarstjórn / bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: 30.000,-

Tímasetning: Á árinu 2004.

Markmið 2

Tvöfalt fráveitukerfi.

A: Þegar endurnýja þarf fráveitukerfin, eða koma fyrir nýjum, verði það tvöfalt kerfi.

Ábyrgð: Bæjarstjórn / bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: Kostnað verður að meta í hverju tilviki fyrir sig.

Tímasetning: Árið 2030.

Markmið 3

Skólpmyndun verði eins lítil og kostur er, svo og mengun frá fráveitukerfinu.

A: Með fræðslu verður dregið úr mengun strax á upprunastað, hvort sem um er að ræða fyrirtæki eða heimili. Fræðslan beinist sérstaklega að því að virtar séu þær reglur sem gilda um fráveitumál, t.d. helli ekki spilliefnum í fráveitukerfið.

Ábyrgð: Bæjarverkfræðingur og bæjarráð.

Kostnaður: Óverulegur (nota fréttabréf Borgarbyggðar og héraðsfréttablaðið undir greinaskrif).

Tímasetning: Fyrir árslok 2004 og síðan með reglubundnu millibili.

B: Með fræðslu verða íbúar og fyrirtæki hvött til að draga úr notkun á vatni, bæði heitu og köldu. Þannig er m.a. hægt að minnka skólp magn umtalsvert.

Ábyrgð: Bæjarverkfræðingur og bæjarráð

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Fyrir árslok 2004 og síðan af og til.

4. Úrgangur frá heimilum og fyrirtækjum

4.1 Formáli

Sorp er soun sem neysluvenjur fólks leiða af sér. Mengunarbótareglan, sem viðtekin var sem hluti af Ríó-yfirlýsingunni um umhverfi og þróun á heimsráðstefnu Sameinuðu þjóðanna árið 1992, felur í sér að mengunarvaldurinn beri þann kostnað sem af menguninni hlýst.

4.2 Gildandi lög og reglugerðir

Heilbrigðisreglugerð nr. 149/1990

Lög um hollustuhætti og mengunarvarnir nr. 7/1998

Byggingareglugerð nr. 441/1998

Lög um spilliefnagjald nr. 56/1996, með síðari breytingum

Reglugerð um meðferð umbúða og umbúðaúrgangs nr. 609/1996

Reglugerð um rafhlöður og rafgeyma með tilteknum hættulegum efnunum nr. 571/1997

Lög um ráðstafanir gegn umhverfismengun af völdum einnota umbúða fyrir drykkjarvörur nr. 52/1989 með síðari breytingu (sbr. 13. gr. laga nr. 47/1990)

Reglugerð um spilliefni nr. 806/1999

Reglugerð um olíuúrgang nr. 809/1999

Samþykkt um sorphirðu sveitarfélaga nr. 541/2000

Reglugerð um úrgang nr. 805/1999

Reglugerð um meðhöndlun seyru nr. 799/1999

Lög nr. 162/2002 um úrvinnslugjald

Lög nr. 55/2003 um meðhöndlun úrgangs

Reglugerð nr. 737/2003 um meðhöndlun úrgangs

Reglugerð nr. 738/2003 um urðun úrgangs

Reglugerð nr. 739/2003 um brennslu úrgangs

Reglugerð nr. 660/2000 um nýtingu á slátur- og dýraúrgangi

Reglugerð nr. 531/2003 um úrvinnslugjald

Gjaldskrá fyrir söfnun, förgun, móttöku og flokkun sorps í Borgarbyggð frá 1.1.2004

4.3 Magntölur og kostnaður

Njarðtak sér um sorphirðu í Borgarbyggð samkvæmt samningi frá sumri 2002. Í tölum frá Gámaþjónustu Vesturlands, sem áður sá um alla sorphirðu, er árlega urðað um 1000 tonn af úrgangi. Árið 2000 var flutt til urðunar alls 998.635 kg og árið 2001 var magnið 1.087.015. Sé þessu magni deilt niður á íbúafjölda þá kemur í ljós að hver einasti maður lætur eftir sig 36 kg í hverjum mánuði árið 2001. Inn í þessum tölum er það sem sótt var heim til fólks, úr gámum í dreifbýli og það sem barst óflokkað á Gámastöðina. Í þessum tölum er einnig úrgangur frá sumarhúsum, sem eru um 850 á svæðinu, og frá lögbýlum sem flest eru atvinnufyrirtæki. Fyrirtæki, önnur en í landbúnaði, eru ekki með í þessum tölum nema að litlu leyti.

Almenn skipting heimilissorps er talin vera eftirfarandi:

matarúrgangur 31% óflokkanlegt 22%

dagblöð og tímarit 15%

pappírsumbúðir 9%

pappi 3%

plast 9%

gler 3%

fatnaður 3%

málmar 3%

spilliefni 1%

Samkvæmt fjárhagsáætlun Borgarbyggðar fyrir árið 2004 er heildarkostnaður við sorphreinsun, rekstur gámastöðvar, sorpeyðingu og rekstur sorpurðunarstöðvar kr. 29.899,-. Heildartekjur eru áætlaðar kr. 23.600,-, eða tæplega 80% af kostnaði. Mismunurinn er kr. 6.299,- og greiðist úr sveitarsjóði. Tekjurnar koma fyrst og fremst með sorpgjaldi sem lagt er á hvert heimili. Í þéttbýli er það kr. 16.500, kr. 7.200 á hvert heimili í dreifbýli og kr. 5.900 á hvert frístundahús. Gjald fyrir hvert auka sorpílát í þéttbýli er kr. 7.900. Gjald fyrir urðun í Fíflholtum er 4,00 kr/kg fyrir utan virðisaukaskatt.

4.4 Núverandi staða

Mikið átak hefur verið gert í sorpmálum í Borgarbyggð. Sveitarfélagið er aðili að Sorpurðun Vesturlands, með 17,2% eignarhlut. Öllu sorpi, sem ekki er endurnýtt, er ekið til urðunar að Fíflholtum. Þar er sameiginlegur urðunarstaður fyrir sveitarfélögin á Vesturlandi sem tekinn var í notkun í árslok 1999. Svæðið getur nýst til margra ára, jafnvel áratuga með aukinni endurvinnslu. Þann 3. júní 2000 opnaði Gámastöðin á Sólbakka, þar sem rekin er móttöku- og flokkunarstöð fyrir sorp. Sveitarfélagið á stöðina en Njarðtak er rekstraraðili hennar.

4.4.1 Úrgangur frá heimilum

Óflokkaður úrgangur frá heimilum í Borgarnesi og á Bifröst er sóttur heim að dyrum á 10 daga fresti og er hverju heimili afhent ein 240 lítra plasttunna. Ekki eru notaðir pokar í þær. Sorphreinsunarbíllinn pressar sorpið og annar hann 650-700 heimilum áður en hann er losaður, eða 10-11 tonnum af sorpi. Úrgangur frá heimilum utan þéttbýlis og frá sumarhúsum er hirtur úr gámum. Ruslagámar eru staðsettir á 21 stað í sveitarfélaginu og eru þeir losaðir minnst hálfmánaðarlega samkvæmt samningi.

4.4.2 Lífrænn úrgangur

Vorið 2000 ákvað bæjarstjórn Borgarbyggðar fara af stað með tilraunaverkefni í heimajarðgerð. Alls tóku 24 heimili þátt í verkefninu og fengu þau öll jarðgerðarkassa gegn vægu gjaldi. Stefán Gíslason, umhverfisstjórnunarfræðingur, hafði umsjón með verkefninu og útbjó hann ítarlegt leiðbeiningarefni sem fylgdi með jarðgerðarkössunum. Jarðgerðarkassarnir eru af tveimur gerðum, Sandvik og Gröna Johanna, sem báðir uppfylla kröfur Norræna svansins sem er sameiginlegt umhverfis- og gæðamerki Norðurlandanna. Enginn miðlægur safnhaugur fyrir lífrænan úrgang er í sveitarfélaginu.

4.4.3 Úrgangur frá fyrirtækjum

Flest fyrirtæki eru með beina samninga við losunaraðila. Mismunandi er hvort losað er vikulega eða aðra hvora viku. Fyrirtækin greiða samkvæmt vigt, en greiða ekki sorphirðugjald til sveitarfélagsins. Ólíkt heimilum greiða fyrirtæki fyrir móttöku og flokkun hjá Gámastöðinni. Ekki eru fyrirliggjandi tölur um magn úrgangs frá fyrirtækjum í sveitarfélaginu sem urðaður er í Fíflholtum.

4.4.4 Flokkaður úrgangur

Á Gámastöðinni á Sólbakka fer fram flokkun á sorpi í eftirfarandi flokka: timbur; málmar; gler og grjót; garðaúrgangur; hjólbarðar; spilliefni; óflokkaður pressanlegur úrgangur; grófur pressanlegur úrgangur; fernur; og pappír. Auk þess er þar gámur fyrir

fatnað og skó sem Fjöliðjan á Akranesi flokkar og sendir Rauða krossinum. Gámastöðin er opin alla daga nema sunnudaga frá kl. 13-18 og á þeim tíma gengur fólk að vísu starfsmanni sér til aðstoðar. Lögð er áhersla á að endurvinnna sem mest af þeim úrgangi sem berst á stöðina. Íbúar sveitarfélagsins hafa talsvert nýtt sér Gámastöðina. Árið 2001 voru viðkomur þangað alls 6525 sem er að meðaltali 544 viðkomur á mánuði. Sé þeirri tölu deilt niður á íbúafjölda þá hefur hver íbúi haft 4,6 viðkomur á Gámastöðinni í hverjum mánuði. Viðkomur frá fyrirtækjum er stór þáttur í þessum tölum.

Gámastöðin tekur á móti *spilliefnum* án endurgjalds. Spilliefnin eru flokkuð í urðanleg og eyðanleg og það sem fer í eyðingu er flutt til Efnamóttökunnar í Reykjavík. Bensínstöðvarnar taka einnig á móti notuðum rafhlöðum og koma þeim til Gámastöðvarinnar. Olúfélögin taka við úrgangsolú. Stærstur hluti olúúrgangs fer í endurvinnslu og er hluti hans brenndur í Sementsverksmiðjunni á Akranesi.

Ekki kemur mikið af *bílhraejum* til Gámastöðvarinnar. Hugsanleg ástæða þess er að greiða þarf fyrir að skilja hræin eftir. Sveitarfélagið hefur staðið fyrir sérstöku átaki undanfarin sumur þar sem bílhrae og búvélar eru hirtar, eigendum að kostnaðarlausu. Árið 2001 söfnuðust þannig alls 365 tonn af járni; 240 tonn í dreifbýli og 125 tonn í þéttbýli.

Byggingarúrgangur er stór hluti af því sem kemur á Gámastöðina. Þar er það flokkað eins og kostur er. Málmar, vírar og málmklæðningar fara í endurvinnslu. Steinsteypa, múrbrot, múrsteinar, grjót og burðarhæft malarefni er notað sem uppfylling. Timbur er kurlað og m.a. notað ofan á urðunarstaði í Fíflholtum.

Bannað er að setja *heyrúlluplast* í gámana en það er þó eitthvað um það og skapar það vandamál. Á árinu 2001 voru farnar 4 ferðir til að safna saman heyrúlluplasti og söfnuðust þannig 24.570 kg. Heyrúlluplastið er flutt til urðunar að Fíflholtum þar sem ekki hefur verið fundinn endurvinnslufarvegur fyrir það.

Áldósum, plast- og glerflöskum er hægt að skila til Fjöliðjunnar við Kveldúlfsgötu. Hvergi annars staðar í sveitarfélaginu er tekið á móti flokkuðum úrgangi, fyrir utan Gámastöðina, og ekki eru áætlanir um að koma fyrir grenndargámum af hálfu sveitarfélagsins. Þess má þó geta að ungmennafélögin hafa verið með “dósakistur” á einhverjum stöðum í sveitarfélaginu.

4.5 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Aukið magn heimilisúrgangs er eitt stærsta vandamál neytlusamfélagsins og jafnframt eitt stærsta verkefni Staðardagskrár 21 að bregðast við þessari þróun. Með flokkunarmöguleikunum sem nú eru í boði er talið að hægt sé að minnka hlut heimilissorps um ríflega 60%. Það er langtímamarkmið að allt sorp verði flokkað í sveitarfélaginu og endurnýtt eins og hægt er. Stefnt er að því að árið 2016 hafi urðun lífræns úrgangs minnkað um 65% miðað við árið 1995.

Markmið 1

Dregið verði sem mest úr því magni sem þarf að afsetja.

A: Öflug og stöðug miðlun upplýsinga til íbúanna um endurnýtingarmöguleika.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri.

Kostnaður: Útsendingarkostnaður.

Tímasetning: Haust 2004.

B: Hætt verði að greiða sorphirðugjöld niður af sveitarsjóði, heldur standi heimili og fyrirtæki undir kostnaði við söfnun, flutning og meðhöndlun úrgangs. Sorphirðugjöld taki mið af mengunarbótareglunni.

Ábyrgð: Bæjarstjórn.

Kostnaður: Sparnaður fyrir sveitarsjóð.

Tímasetning: Á árabílinu 2004-2010 verði niðurgreiðslur lækkaðar kerfisbundið.

C: Sveitarfélagið leiti leiða til þess að minnka magn lífræns úrgangs sem fer í urðun.

Haldið verði áfram að bjóða jarðgerðarkassa á niðurgreiddu verði, fram til ársins 2007.

Fylgst verði vel með allri þróun á þessu sviði, ekki síst varðandi miðlæga jarðgerð lífræns úrgangs.

Ábyrgð: Bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: ?

Tímasetning: Fleiri jarðgerðarkössum verði komið í umferð fyrir vorið 2004.

D: Komið verði upp flokkunargámum (grenndargámum) í tilraunaskyni á völdum stöðum í Borgarnesi.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: ?

Tímasetning: Vorið 2005.

E: Komið verði upp nytjahlutagámi á Gámastöðinni. Í hann verði settir nýtanlegir hlutir, að fengnu leyfi þeirra sem afhenda viðkomandi hluti á gámastöðina. Almennungi verði síðan heimilt að taka sér hluti úr gámnum án endurgjalds.

Ábyrgð: Bæjarráð / bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: Kaup á gámi.

Tímasetning: Vorið 2005.

F: Unnið verði að því, í samráði við Sorpurðun Vesturlands, að finna endurvinnslufarveg fyrir landbúnaðarplast (heyruúlluplast o.þ.h.) og hjólbarða. Reynt verði að tryggja að allt plast skili sér til móttökustöðva. Í því sambandi verði stjórnvöld landsins hvött til þess að leggja skilagjöld á allt landbúnaðarplast.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Strax.

G: Pappírslaus samskipti verði aukin innan stjórnkerfis sveitarfélagsins, m.a. verði boðun funda og útsending fundargagna og fundargerða með tölvupósti tekin markvisst upp.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri.

Kostnaður: Sparnaður.

Tímasetning: Strax.

5. Vatnsból og gæði neysluvatns

5.1 Formáli

Vatn er undirstaða lífsins og um leið ein mikilvægasta auðlind heimsins. Nútímasamfélög gera síauknar kröfur um gæði og hreinlæti og aðgangur að góðu neysluvatni er undirstaða heilbrigðis. Vatn er jafnframt mikilvægasta hráefnið í matvælaframleiðslu.

5.2 Gildandi lög og reglugerðir

Vatnalög nr. 15/1923

Lög um vatnsveitur sveitarfélaga nr. 81/1991 með breytingum nr. 149/1995.

Reglugerð fyrir vatnsveitur sveitarfélaga nr. 421/1992 með breytingum nr. 175/1994 og 614/1996.

Lög um hollustuhætti og mengunarvarnir nr. 7/1998, með síðari breytingu.

Reglugerð um matvælaeftirlit og hollustuhætti við framleiðslu og dreifingu matvæla nr. 522/1994.

Reglugerð um neysluvatn nr. 536/2001

Lög um matvæli nr. 93/1995

Reglugerð um varnir gegn mengun vatns nr. 796/1999, með síðari breytingum

Reglugerð um varnir gegn mengun grunnvatns nr. 797/1999

Reglugerð um ölkelduvatn nr. 390/1995

Heilbrigðisreglugerð nr. 149/1990

Byggingarreglugerð nr. 441/1998

Skipulags- og byggingarlög nr. 73/1997, með síðari breytingum

Skipulagsreglugerð nr. 400/1998

5.3 Núverandi staða

Íbúar Borgarbyggðar fá í dag neysluvatn sitt frá mörgum vatnsveitum. Vatnsveita Borgarness er eina stóra veitan í sveitarfélaginu og þjónar hún öllu Borgarnesi og neðri hluta Borgarhrepps upp að Eskiholti og bæjum við vestanverðan Borgarvog. Orkuveita Reykjavíkur yfirtók rekstur Vatnsveitu Borgarness þann 1. janúar 2004. Vatnsveita Borgarness aflar vatns utan marka sveitarfélagsins, á Seleyri og í skriðum Hafnarfjalls. Meðalvatnstaka er 12-15 l/s. Meðalnotkun á hvern íbúa er 650 lítrar á sólarhring. Tekið skal fram að í þeirri tölu er stór hluti af vatnsnotkun fyrirtækja. Vatnsleiðslurnar liggja undir Borgarfjarðarbrúnni og þar liggur líka sérleiðsla fyrir ómeðhöndlað giljavatn. Það er tekið úr báðum Seleyrargiljunum í Hafnarfjalli, sem áður var aðal vatnsból Borgnesinga. Því vatni er nú veitt á þvottaplön og til iðnaðar.

Varmaland fær vatn frá vatnsveitu í landi Litla Skarðs, en gæðin eru ekki eins og best yrði á kosið. Laugaland fær vatn undan Hallarmúla; Munaðarnes fær vatn úr brunni framan Grafargils; og í landi Brekku í Norðurárdal er vatnsveita fyrir Bifröst (sem OR tók yfir haustið 2003) og nágrenni. Mikið átak hefur verið gert með lagningu vatnsveitna á Mýrum, enda var og er mýrarauði algengur mengunarvaldur í vatnsbólum. Álftaneshreppsveitan fær vatn úr uppsprettum sem koma undan Hraundalshrauni og er þar gnægð af góðu vatni, en vernda þarf vatnsbólin með girðingu. Auk þessara veitna eru margar aðrar einkaveitur. Vatnsveiturnar í Borgarnesi og Álftaneshreppi eru þær einu sem reknar eru af sveitarfélaginu.

Vatnsöflun er víða erfið í sveitarfélaginu og vatnsleiðslur lagðar um langa vegu. Er þá annað hvort eða bæði, að vatnið er of lítið eða vatnsgæðin eru ekki viðunandi. Helst er skortur á miklu og góðu neysluvatni í sveitunum neðan við Hreðavatn, en þar er mikil sumarhúsabyggð. Einnig er skortur á góðu neysluvatni í efri hluta Borgarhrepps, sérstaklega á sumarhúsasvæðum og vestur á Mýrar. Í stóru sumarbústaðahverfunum, eins og í Munaðarnesi, Svignaskarði og Stóru-Skógum, er einnig skortur á góðu neysluvatni og sömu sögu er reyndar að segja allar götur niður undir Borgarnes.

Lítið er um vatnsgæfar veitur í Borgarbyggð þar sem þeirra er helst þörf, þ.e. í nánd við þéttbýli, en vatnsmiklar lindir spretta undan hraunum á láglandi. Lindir undan Hraundalshrauni og Svarfhólsmúla eru nýttar í vatnsveitur. Nokkuð víða er völ á lindum og lindarseytla, sem nýtast einu býli eða bústað.

Eins og áður hefur verið nefnt þá yfirtók Orkuveita Reykjavíkur rekstur Vatnsveitu Borgarnes í upphafi árs 2004. Hluti samkomulagsins um yfirtökuna var að Orkuveitu Reykjavíkur mun strax á árinu 2004 hefja framkvæmdir við nýja vatnsveitu frá borholu í Grábrókarhrauni. Núverandi vatnsból Vatnsveitu Borgarnes á Seleyri verður væntanlega nýtt áfram sem vara vatnsból í framtíðinni. Þá verður vatnsveita fyrir Bifröst út landi Brekku aflögð og mögulega munu ýmsar einkaveitur tengjast inn á aðveituæðina sem mun liggja frá Grábrókarhrauni að Borgarnesi og mun hin nýja veita þar með leysa úr viðvarandi vatnsskorti á svæðinu á milli Bifrastar og Borgarnes.

Vatnsgjald er innheimt með fasteignagjöldum. Heimili sem fá vatn hjá Borgarnesveitunni greiða 3000 kr. fastagjald + 133 kr. á hvern fermetra miðað við hverja matseiningu samkvæmt fasteignamati. Fyrirtæki (“stærri” notendur) eru með rennslismæla á neyslu- og giljavatni. Þar er rukkaður aukavatnsskattur, 18,81 kr á m³ á Seleyrarvatn og 15.25 kr. á Giljavatn. Hjá Álftaneshreppsveitunni er innheimt 0,30% af fasteignamati, en þó að hámarki 11.000 kr. á lögbyli og gildir það einnig um atvinnurekstur.

5.3.1 Vatnsból og vatnsverndarsvæði

Vatnsverndarsvæði skiptist í þrennt: 1) brunnsvæði (það sem er næst vatnsbólínu); 2) grannsvæði; 3) fjarsvæði. Lögum samkvæmt er brunnsvæðið algjörlega friðað fyrir óviðkomandi umferð og framkvæmdum öðrum en þeim sem nauðsynlegar eru vegna vatnsveitunnar. Við gerð svæðisskipulags Mýrasýslu var það eitt af meginmarkmiðum að skilgreina vatnsverndarsvæði og stuðla að verndun þeirra. Lítið er á vatnsgjöful svæði sem auðlind og talið eðlilegt að vernda þau. Í Borgarbyggð eru vatnsverndarsvæði víða við gróin hraun þar sem um mikla náttúrufegurð er að ræða. Þegar hafa fáein frístundahús verið reist á svæðum sem njóta vatnsverndar. Ekki er gert ráð fyrir frekari uppbyggingu á grannsvæðum.

Aðalvatnsból Borgarnesveitunnar hefur verið á Seleyri og í skriðum Hafnarfjalls (gengur undir nafninu Háumelaveita). Á Seleyri eru tvær borholur og í skriðunum er um að ræða 3 safnbrunna/lindir. Þessi vatnsból eru á skilgreindu og afgirtu verndarsvæði. Önnur vatnsból í sveitarfélaginu eru ekki á skilgreindu verndarsvæði. Lögum samkvæmt skulu þau skilgreind í aðalskipulagi. Til að tryggja vatnsbólínu á Seleyri nægt vatn hefur vatni úr tveimur hjálparveitum verið veitt út á eyrina ofan bóls, þar sem það sígur niður í

mölinu og myndar grunnvatn. Þarna er á ferðinni einu manngerðu hjálparveiturnar sem orð er á gerandi héraendis. Þetta fyrirkomulag hefur gefist vel. Slíkar veitur krefjast þó töluverðs eftirlits og gætni.

Vatnsból Borgnesinga á Seleyri hefur þjónað hlutverki sínu hingað til. Ástæða þess að nú er unnið að framkvæmdum við nýja vatnsveitu er m.a. sú, að svæðið á Seleyri er viðkvæmt. Svæðið í kringum vatnsbólin á Seleyri er fyrst og fremst viðkvæmt vegna staðsetningar þjóðveggarins og sjávarstöðu. Þjóðvegurinn var færður til á seinasta áratug m.a. með tilliti til verndarsvæðis vatnsbólsins. Þá hefur þurft að fylgjast með því að ekki sé of miklu dælt úr borholum, þannig að sjór komist inn í þær.

5.3.2 Gæði neysluvatns og ástand lagna

Gæði neysluvatns á Seleyri og í Hafnarfjallsskriðum hafa verið könnuð mjög rækilega af Orkustofnun og Raunvísindastofnun Háskólans og hafa niðurstöður verið ásætulegar. Þannig uppfyllti borholuvatnið á Seleyri ákvæði Evrópusambandsins um ölkelduvatn (mineral water). Heilbrigðiseftirlit Vesturlands hefur tekið reglulega sýni úr vatninu og eru niðurstöður þeirra almennt mjög góðar. Gæði vatns á Seleyri ýta undir að veitunni verði haldið við og hún nýtt sem öryggisveita í neyðartilfellum fyrir hina nýju vatnsveitu úr Grábrókarhrauni. Hin nýja vatnsveita mun uppfylla helstu gæðastaðla og öryggiskröfur. Þannig mun vatnsveitan í Borgarbyggð standast kröfur matvælaíðnaðar og mun Orkuveita Reykjavíkur afla tilheyrandi vottanna því til staðfestu í samræmi við gæðastaðal ISO 9001 og Gámes.

Í Borgarnesi er unnið er að því að skipta út heimæðum úr stáli fyrir plaströr. Við árslok 2002 voru um 100 heimæðar eftir. Talsvert af stofnæðum er úr stáli. Ástand Álftanesveitunnar er nokkuð gott. Þó þyrfti að gera lagfæringar á báðum vatnsbólunum þar. Fyrirhugaðar eru viðræður á árinu 2004 á milli Borgarbyggðar og Orkuveitu Reykjavíkur um mögulega yfirtöku orkuveitunnar á rekstri Álftanesveitunni.

Neysluvatni er oft skipt í tvennt eftir uppruna, það er grunnvatn og yfirborðsvatn. Æskilegra er talið að nota grunnvatn sem neysluvatn. Grunnvatn er sótt niður í jarðlög, þar sem það hefur oft runnið langar leiðir og hreinsast, auk þess sem efnainnihald er mjög stöðugt. Staðan í Borgarbyggð hvað grunnvatn varðar er nokkuð góð og er það að langmestu leyti notað sem neysluvatn.

Reglulegar örveru- og efnamælingar eru gerðar á vatni þéttbýliskjarna. Með neysluvatns - reglugerð frá árinu 2001 er tekið upp það nýmæli að veitur sem þjónusta 50 íbúum eða fleiri eða hafa matvælaframleiðslu (s.s. kúabú) þurfa sérstakt starfsleyfi og reglubundið eftirlit einu sinni á ári. Allar vatnsveitur eiga að hafa innra eftirlit sem tekur til búnaðar, gæða og eftirlits með vatninu. Heilbrigðisfulltrúi fer með opinbera eftirlitið en eigandi vatnsveitu er ábyrgur fyrir gæðum vatnsins.

5.3.3 Heitt vatn

Í Borgarbyggð eru 8 hitaveitur. Langstærst er Orkuveita Reykjavíkur (áður Hitaveita Borgarness) og fær hún gnægð af heitu vatni frá Deildartunguhver. Aðrar hitaveitur eru í Norðurárdal (sem í apríl 2002 sameinaðist OR), Munaðarnesi, (sem hefur sameinast OR), Varmalandi, Helgavatni, Guðnabakka, Lundarhver og Brúarreykjum. Um áramótin 2001/2002 sameinuðust Hitaveita Borgarness og Orkuveita Reykjavíkur. Um er að ræða sameignarfyrirtæki, sem við stofnun yfirtók allar eignir og skuldir, réttindi og skyldur Orkuveitu Reykjavíkur, Akranesveitu, Andakílsárvirkjunar, Hitaveitu Borgarness og eignarhluta Akranesbæjar, Borgarbyggðar og Borgarfjarðarsveitar í Hitaveitu Akraness og Borgarfjarðar.

Hitaveituvatn er ekki neysluvatn, samkvæmt skilgreiningunni, og því eru ekki tekin sýni af því sem slíku. Þó eru tekin sýni á tveggja ára fresti til þess að fylgjast með mannvirkjunum. Lengd dreifikerfis Hitaveitu Borgarness í árslok 2000 var 24.215 metrar og er ástand þess allgott. Í þeim hlutum sveitarfélagsins sem ekki hafa hitaveitu (vestast og nyrst) er rafmagnshitun. Hvergi svo vitað sé er olúkynding.

5.4 Markmið og framkvæmdáætlun.

Þörf er á hugarfarsbreytingu hjá almenningi varðandi vatnsnotkun. Neysluvatn er verðmæt vara, bæði vegna þess að það kostar fé að afla hennar og ekki er sjálfsgefið að alltaf sé nóg til af þessari gæðavöru. Góð umgengni um náttúruna er m.a. forsenda þess að við höfum yfir góðu og heilnæmu vatni að ráða.

Markmið 1

Ætíð verði til staðar nægt og aðgengilegt drykkjarvatn, sem fullnægir gæða og heilbrigðiskröfum.

A: Gerð verði áætlun á grundvelli svæðisskipulags Mýrasýslu um verndun vatnsbóla svo og neysluvatnsgæfra svæða sem líkur eru á að nýtt verði í framtíðinni.

Ábyrgð: Bæjarráð / bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: Hluti af svæðisskipulagi.

Tímasetning:

B: Leitast við að koma inn neytendavitund hjá íbúum í meðferð vatns. Þannig má draga úr óþarfa notkun.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri

Kostnaður: 20.000,-

Tímasetning: Senda út fræðsluefni fyrir maí 2005.

6. Menningarminjar og náttúruvernd

6.1 Formáli

Borgarbyggð státar af mikilli sögu. Þegar á landnámsöld var allmikil byggð á svæðinu. Í Egilssögu segir frá því hvernig land var numið við Borgarfjörð. Kveldúlfur faðir Skallagríms hafði látist á hafi úti og var það hans ósk að vera lagður í kistu og henni varpað fyrir borð. Þar sem kistan kæmi að landi skyldi Skallagrímur taka sér bólfestu. Kistan kom að landi undan ósi Gufuár en síðar flutt niður á Digranes, en það er sá staður sem í dag er nefndur Borgarnes.

Náttúra Borgarbyggðar er ekki síður mikilfengleg en sagan. Auður náttúrunnar felst m.a. í lífríkinu, jarðhita, fallvötnum, vatni, jarðefnum og andrúmslofti, auk huglægra þátta sem hafa áhrif á líðan mannsins s.s. fegurð náttúrunnar.

6.2 Gildandi lög og reglugerðir

Skipulags- og byggingarlög nr. 73/1997, með síðari breytingum

Byggingarreglugerð nr. 441/1998

Lög um náttúruvernd nr. 44/1999

Þjóðminjalög nr. 107/2001

Náttúruminjaskrá, 7. útgáfa 1996

Fornleifaskrá, 1. útgáfa 1990

Reglugerð um varnir gegn olfúmengun frá starfsemi í landi nr. 35/1994

Lög um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum nr. 64/1994

Lög um bann við jarðraski nr. 123/1940

6.3 Núverandi staða

Sérstaða Borgarbyggðar felst ekki hvað síst í fjölbreyttu náttúrufari, sögu og menningu svæðisins. Í tengslum við svæðisskipulag Mýrasýslu var unnið að skráningu fornleifa í sýslunni (Karl Rúnar Þórsson og Margrét Guðjónsdóttir, 1997). Fjölmargar minjar og munnmæli eru um eyðibýli og rústir, sem þó eru misjafnlega sýnileg og í misgóðu ástandi. Niðurstaða skráningar Karls og Margrétar voru alls 1509 skráningar.

6.3.1 Menningarminjar

Fornleifar eru minjar genginna kynslóða og hluti af sögu forfeðranna, eins konar áþreifanleg saga sem vert er að gefa gaum, rannsaka og varðveita. Lögum samkvæmt ber að varðveita fornleifar. Fjölmargar menningarminjar er að finna í Borgarbyggð og eiga flestar þeirra rætur að rekja til fornra búskaparháttanna. Merkilegar minjar eru til um lax- og silungsveiði, rústir verslunarhúsa, minjar um skipakomur, sjósókn og nýtingu sjávarfangs svo eitthvað sé nefnt. Karl og Margrét benda á að margar fornar rústir eru til innan sveitarfélagsins sem vert væri að rannsaka nánar, t.d. rústirnar á Kastalanum hjá Svignaskarði. Lítið hefur verið grafið og rannsakað í sveitarfélaginu og er “kumlaleysi” hugsanlega ein skýring þess. Þess ber þó að geta að ýmsar sagnir eru til um kuml sem vert væri að skoða nánar.

Til þess að minjarnar öðlist sem mest gildi fyrir almenning þarf að auka fræðslu og upplýsingar um einstaka staði. Nokkrum minjaskiltum hefur verið komið fyrir í sveitarfélaginu. Skilti er í Skallagrímssgarði, á Borg á Mýrum, við Brákarsund í Sandvík og víðar.

Sveitarfélagið státar af 30 landnámsjörðum. Er þá eingöngu litið til þeirra sem fyrsta kynslóð landnámsmanna nam og nefndar eru með nafni. Margrét Guðjónsdóttir hefur tekið saman upplýsingar um þessar jarðir. Þau eru ekki mörg gömlu húsin sem hafa varðveist, þrátt fyrir söguna sem þau búa yfir. Þó heyrir Sveinatunga í Norðurárdal undir friðunarákvæði, enda er þar um að ræða elsta steinhús í sveit á Íslandi. Allar kirkjur í sveitarfélaginu, fyrir utan eina, eru auk þess friðaðar. Ekki hefur farið fram sérstök úttekt á gömlum húsum í Borgarnesi en til er beinagrind að skýrslu um hús í dreifbýlinu sem byggð voru 1940 og fyrr (Margrét Guðjónsdóttir og Stefán Ólafsson, júlí 1999). Þar kemur t.d. fram að “sofandaháttur” hafi valdið því að gömul hús með mikið varðveislugildi hafi ekki verið varðveitt. Mörg hús hafa þó varðveist. Þannig er sveitarfélagið ríkt af gömlum og merkum veiðihúsum, en saga laxveiða í Borgarfirði er tengd órjúfanlegum böndum við atvinnusögu héraðsins. Gott dæmi um það er veiðihúsið við Langá sem er eitt elsta veiðihús landsins en aðalhluti þess var byggður árið 1884. Elsta uppistandandi kirkja í sveitarfélaginu er Álftártungukirkja sem byggð var úr timbri árið 1873. Fjögur íbúðarhús sem byggð voru fyrir 1900 standa enn, en það er í Sveinatungu, í Trönu, í Ferjukoti og í Galtarholti.

6.3.2 Náttúruvernd

Náttúran er ein af helstu auðlindum Borgarbyggðar. Í sveitarfélaginu er margbrotið landslag og mikil og fjölbreytileg náttúrufergurð. Nokkur svæði eru á náttúruminjaskrá. Grábrókargígar eru friðlýstir sem náttúruvætti frá árinu 1962. Sex aðrar náttúruminjar í sveitarfélaginu eru á skrá og eru það Grábrókarhraun og Hreðavatn, Ferjubakkafloí og Ystatunga, Hjörsey og Straumfjörður, Borgarvogur og Langárós og utanverður Borgarfjörður. Náttúruminjar eru eins konar óskalisti Náttúruverndarráðs eða markmið í friðlýsingarmálum. Ein ölkelda er í sveitarfélaginu svo vitað er, vestan við Staðarhraun. Önnur ölkelda mun hafa verið austan við Rauðukúlu í Hítardal, en er uppþornuð.

Fuglalíf

Fuglalíf í sveitarfélaginu er vel þekkt, samanborið við flesta aðra landshluta. Unnið hefur verið skipulega að rannsóknum á varpfuglum og fargestum (fargestir eru t.d. þeir fuglar sem eiga hér viðkomu á leið sinni til og frá Grænlandi), en lítið er vitað um staðfugla í sveitarfélaginu. Náttúrufræðistofnun Íslands hefur að mestu lokið könnun fyrir Samvinnunefnd um svæðisskipulag Mýrasýslu á dreifingu varpfugla á láglandi í Mýrasýslu en fjöll og heiðar hafa lítt verið kannaðar. Í skýrslu Náttúrufræðistofnunar er lauslegt yfirlit um helstu hópa varpfugla. Þar kemur fram að 59 fuglategundir hafa orpið í sýslunni (Borgarbyggð og Hvítársíðuhreppi) og er talið að 53 þeirra séu árvissir varpfuglar. Til samanburðar má geta þess að á landinu öllu hafa um 100 tegundir fugla orpið og eru 72 þeirra árvissir varpfuglar. Fuglalíf er fjölskrúðugast á Út-Mýrum en þar er að finna sérstæð fuglasamfélög og einstæð á landsvísu. Sjófuglar og votlendistegundir setja mestan svip á svæðið. Nokkur svæði í sveitarfélaginu eru afar þýðingarmikil fyrir fuglalíf og sum þeirra hafa alþjóðlegt verndargildi, einkum fjörur og grunnsævi sem eru

helstu fæðuöflunarsvæði margra fuglategunda. Um fjórðungur af fjörum landsins er við Faxaflóa, þar af er stór hluti innan sveitarfélagsins. Leirur eru uppistaðan í fjörum við flóann og eru alls um 70 ferkílómetrar eða 40% af leirum landsins. Meginhluti af strönd og grunnsævi í Borgarbyggð hefur mikið verndargildi og er á náttúruminjaskrá. Má þar nefna Borgarvoginn, Langárós, utanverðan Borgarfjörðinn og fjörur og grunnsævi á Mýrum. Utanverður Borgarfjörður er afar þýðingarmikill fyrir æðarfugl síðsumars og fram á haust. Þá safnast þar í tugþúsundatali æðarblikar til að fella flugfjaðrir. Talið er að frá Borgarfirði vestur að Stakkhamri á Snæfellsnesi felli allt að 100 þúsund æðarfuglar flugfjaðrir. Þetta svæði er langþýðingarmesti fjaðrafellisstaður æðarfugla hér við land.

Gróðurfar

Borgarbyggð er áberandi vel gróið svæði. Á tímabilinu 1969-1998 var unnið gróðurkort sem nær yfir meginhluta Mýrasýslu. Þar kemur fram að 87% af yfirborði landsins eru gróin. Flóar og mýrar eru einkennandi fyrir landslagið, en þekja þeirra er um 50% af grónu landi. Flóarnir eru mestir að umfangi á Mýrunum. Þar eru líklega einhver víðáttumestu flóasvæði landsins. Meðal annarra helstu einkenna gróðurfars í sveitarfélaginu má nefna barnamosa, mýrastör, víðáttumikið skóg- og kjarlendi og sjávarfitjar, en á Mýrum eru sennilega víðlendustu og samfelldustu sjávarfitjar landsins. Nánari upplýsingar um gróðurfar er m.a. að finna í svæðisskipulagi Mýrasýslu, kafla eftir Evu G. Þorvaldsdóttur hjá Náttúrufræðistofnun.

Votlendi

Verndun votlendis er eitt af meginmarkmiðum svæðisskipulags Mýrasýslu. Slík verndun hefur jákvæð áhrif bæði hnattrænt sem staðbundið. Út frá hnattrænu sjónarhorni getur þurrkun votlendis haft veruleg neikvæð áhrif á líffræðilegan fjölbreytileika því Mýrarnar eru mikilvægur viðkomustaður fugla í alþjóðlegu samhengi. Út frá staðbundnu sjónarhorni hefur verndun votlendis jákvæð áhrif á gróður og dýralíf. Hafa má í huga að þurrkun votlendis breytir náttúrulegu umhverfi í manngert umhverfi. Mýrarnar eru mikið vatnaland, en athuganir Náttúrufræðistofnunar (Kristinn H. Skarphéðinsson) sýna að allt að helmingi vatna á Mýrum hefur verið raskað. Hleypt hefur verið úr mörgum þeirra og sum jafnvel alveg þurrkuð upp. Vatnsborð annarra hefur lækkað verulega og framræsluskurðir bera leðju í mörg vötn og tjarnir. Slík mengun rýrir vatnalíf og hefur þar með neikvæð áhrif á fuglalíf. Talið er að fyrir framræslu hafi mýrlendi á láglandi verið 464 ferkílómetrar en nú eru einungis eftir af óröskuðu mýrlendi 106 ferkílómetrar, eða 23%. Búið er að raska verulega og ræsa fram mestallt mýrlendi í uppsveitum, en talsvert er um lítt eða óraskaðar mýrar á Mýrum.

Vötn og veiðiár

Fá sveitarfélög landsins eru ríkari af stöðuvötnum. Á Mýrunum eru um 90 vötn og tjarnir stærri en 0,1 km². Tveimur af stærstu vötnum sveitarfélagsins, Hítarvatni og Langavatni, hefur verið raskað með vatnsmiðlun í þágu laxveiða. Um sveitarfélagið falla nokkrar af kunnustu laxveiðiám landsins, svo sem Þverá, Norðurá, Langá og Hítará. Þessum ám hefur lítið verið raskað nema Langá. Þar er búið að gera stórfelldar breytingar í þágu laxveiða á nokkurra kílómetra kafla fyrir landi Jarðlangstaða og Stangarholts. Neðanverð Norðurá, Hóp og Gljúfurá eru á náttúruminjaskrá enda safnast þar mikið af álftum, blesgæsum og rauðhöfðaöndum.

6.3.3 Safnahús Borgarfjarðar

Safnahús Borgarfjarðar hefur að geyma fimm mismunandi söfn. Rekstur þeirra er að nokkru aðskilinn vegna mismunandi laga, reglna og eignaraðildar þó þau séu öll undir sama þaki. Rekstraraðilar Safnahússins eru sveitarfélögin í Mýra- og Borgarfjarðarsýslum. Söfnin eru: *Héraðsbókasafn Borgarfjarðar* sem á rætur sínar að rekja allt aftur til ársins 1835, þegar Möllerska lestrarfélagið var stofnað. *Byggðasafn Borgarfjarðar* var stofnað árið 1960. Á safninu eru til sýnis úrval muna sem flestir snertu daglegt líf fólks í Borgarfirði á árum áður. *Listasafn Borgarness* var stofnað árið 1971 er Hallsteinn Sveinsson frá Eskiholti færði Borgarneshreppi 100 listaverk að gjöf. Eru nú um 450 verk í eigu þess, eftir um tvö hundruð listamenn. *Náttúrugripasafn Borgarfjarðar* var stofnað árið 1972. Árið eftir var keypt gríðarmikið safn uppstoppaðra fugla. Síðan hefur stöðugt verið aukið við safnið og er þar meðal annars að finna nær allar tegundir íslenskra fugla og mikið safn steina og skelja. *Héraðsskjalasafn Borgarfjarðar* var stofnað árið 1961. Þar er að finna mikið safn skjala frá einstaklingum, félögum, fyrirtækjum, stofnunum og sveitarfélögum, auk sýsluskjala Mýra- og Borgarfjarðarsýslna. Þá hefur safnið að geyma um 5000 ljósmyndir frá ýmsum tímum.

6.4 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Varðveisla menningarminja og sérstæðrar náttúru er undirstaða sérstöðu hvers samfélags. Í Borgarbyggð bjóða staðhættir, náttúran og sagan upp á mörg tækifæri sem nýta mætti betur.

Markmið 1

Sögulegar minjar verði “lifandi” og aðgengilegar almenningi með góðum upplýsingum.

A: Ljúka við kerfisbundna heildarskráningu fornminja.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs / menningarmálanefnd.

Kostnaður: Hluti af skipulagsgerð.

Tímasetning: Í tengslum við gerð aðalskipulags.

B: Gerð verði úttekt á gömlum húsum í Borgarnesi með varðveislugildi þeirra í huga (sambærileg úttekt og þegar hefur verið gerð á húsum í dreifbýli byggð 1940 og fyrr).

Ábyrgð: forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs / menningarmálanefnd.

Kostnaður: 100.000 (hluti af skipulagsgerð?)

Tímasetning: Fyrir 1. júní 2006.

C: Eigendur eldri húsa verði hvattir bréfleiðis til að merkja hús sín með byggingarári og nafni. Leitað verði tilboða hjá skiltagerðum.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs / menningarmálanefnd.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Bréf send út eigi síðar en maí 2005.

D: Eigendur eyðibýla verði hvattir til að merka þau með nafni og fjarlægð frá vegi.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs / menningarmálanefnd.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Bréf send út eigi síðar en mars 2005.

E: Safnað verði saman þjóðsögum, örnefnum, vísum, frásögnum eldri manna í Borgarbyggð. Huganlega má leita til Félags eldri borgara með verkið.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs / menningarmálanefnd.

Kostnaður: Veitt verði styrk til verksins allt að kr. 500.000,-

Tímasetning: Fyrir áramótin 2005/2006.

F: Göngu- og sagnaslóðir verði gerðar sýnilegar í umhverfinu.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs / menningarmálanefnd.

Kostnaður: Virkja félagasamtök til verksins.

Tímasetning: Langt komið haustið 2005.

G: Sögustaðir sveitarfélagsins kynntir og farið í vettvangsferðir.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs / menningarmálanefnd.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Gert a.m.k. einu sinni á ári í tengslum við Borgfirðingahátíð.

H: Óskað verði eftir því við Umhverfisstofnun að fjölga svæðum á náttúruminjaskrá.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs / menningarmálanefnd.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Janúar 2006.

Markmið 2

Aflað verði meiri þekkingar á náttúrufari í Borgarbyggð og að fjölbreytileika lífríkis og landslags í sveitarfélaginu verði viðhaldið.

A: Varast að raska fjörum meira en orðið er og forðast í lengstu lög að fylla frekar upp í þær. Fjörur, þar á meðal leirur, eru takmörkuð auðlind og hafa mikla þýðingu fyrir ýmsar fuglategundir. Er hér einkum bent á að ganga ekki frekar á Borgarvog.

Ábyrgð: Bæjarstjórn.

Kostnaður: Á ekki við.

Tímasetning: Á ekki við.

B: Votlendi njóti verndar, þar sem slík verndun hefur jákvæð áhrif bæði hnattrænt sem staðbundið. Hvatt verði til að votlendi verði endurheimt.

Ábyrgð: Bæjarstjórn og tæknideild.

Kostnaður: Hluti af skipulagsgerð.

Tímasetning: Landeigendur verðir hvattir til að endurheimta votlendi með bréfi fyrir september 2005.

C: Tryggja skal fjölbreytni fuglalífs með verndun mikilvægra fæðu- og varpstaða fugla.

Ábyrgð: Dreifbýlisfulltrúi.

Kostnaður: Hluti af skipulagsgerð.

Tímasetning:

D: Huga sérstaklega að svæðum sem fuglar á valista halda til, með það að markmiði að vernda þá.

Ábyrgð: Dreifbýlisfulltrúi.

Kostnaður:

Tímasetning:

Markmið 3

Hreinar og ómengaðar fjörur.

A: Vinnuskóli Borgarbyggðar fari á hverju sumri og hreinsi fjörur sveitarfélagsins.

Ábyrgð: Ípróttta- og æskulýðsfulltrúi.

Kostnaður: Hluti af starfi Vinnuskólans.

Tímasetning: Öll sumur frá og með 2004.

B: Félagasamtök hvött til að “taka að sér” fjörur og hreinsa þær.

Ábyrgð: Bæjarráð / bæjarstjóri.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Vorið 2005 og reglulega eftir það.

Markmið 4

Skýr sveitarfélagsmörk.

A: Komið verði fyrir skiltum sunnan og norðanmegin við Borgarnes sem segja “Velkomin í Borgarnes”.

Ábyrgð: Bæjarráð / bæjarstjóri.

Kostnaður:

Tímasetning: Árslok 2005

7. Umhverfismennt

7.1 Formáli

Þekking er grunnur að framförum. Forsenda sjálfbærrar þróunar er aukin menntun og fræðsla á sviði umhverfismála. Börn og komandi kynslóðir eru þar helsti vonarneistinn. Aukin þekking á umhverfinu leiðir af sér auknar líkur á að maðurinn beri meiri virðingu fyrir náttúrunni. Með umhverfismennt er stefnt að því að einstaklingar öðlist þekkingu og skilning á náttúrunni og umhverfi sínu. Umhverfismennt er ekki bundin við skóla og uppeldisstofnanir. Uppeldi á heimilum er ekki síður mikilvægur þáttur í fræðslustarfinu.

Í umhverfisstefnu Borgarbyggðar kemur fram að sveitarfélagið muni stuðla að því að stjórnendur þess, starfsmenn og íbúar hafi greiðan aðgang að fræðslu um umhverfismál. Nemendur á öllum skólastigum fái vandaða og stöðuga fræðslu á þessu sviði.

7.2 Gildandi lög og reglugerðir

Lög um framhaldsskóla nr. 80/1996

Lög um grunnskóla nr. 66/1995, með síðari breytingum (48/2001)

Lög um leikskóla nr. 78/1994

Aðalnámskrár leikskóla, grunnskóla og framhaldsskóla.

7.3 Núverandi staða

Í Borgarbyggð eru 3 leikskólar. Einn á Bifröst, einn á Varmalandi og einn í Borgarnesi (staðsettur á tveimur stöðum í bænum). Sveitarfélagið rekur tvo grunnskóla. Grunnskólann í Borgarnesi og Varmalandsskóla. Tónlistarskóli Borgarfjarðar er með höfuðstöðvar í Borgarnesi og er starfssvæði hans norðan Skarðsheiðar vestur að Hítará. Enginn framhaldsskóli er í Borgarbyggð, en sveitarfélagið er aðili að samningi um Fjölbrotaskóla Vesturlands, ásamt menntamálaráðuneytinu og öðrum sveitarfélögum. Einn háskóli er í sveitarfélaginu, Viðskiptaháskólinn á Bifröst. Íbúum sveitarfélagsins hefur ekki staðið til boða sérstök umhverfismennt, hvorki af hálfu sveitarfélagsins né annarra. Vöntun er á námsefni á íslensku um umhverfismál.

7.3.1 Leikskólinn Hraunborg, Bifröst

Leikskólinn Hraunborg er á Bifröst. Í honum eru 54 börn á aldrinum 2-5 ára. Starfsmenn eru alls 15 í ýmsum störfum. Ýmislegt hefur verið gert hvað umhverfismál varðar í leikskólanum og nokkur þemaverkefni unnin. Starfsmenn skólans leggja sig fram við að fræða börnin um það hvað þarf að varast í umhverfinu og hvernig á að ganga um náttúruna. Í dag er ruslið ekki flokkað en það stendur til bóta.

7.3.2 Leikskólinn Varmalandi

Í leikskólanum á Varmalandi eru alls 12 börn, í mismikilli vistun, og tveir starfsmenn. Ekki hefur verið unnin markviss umhverfisfræðsla í skólanum og engin endurnýting á úrgangi á sér stað. Þegar farið er í gönguferðir leggja starfsmennirnir sig fram við að fræða börnin um náttúruna og hvernig eigi að umgangast hana.

7.3.3 Leikskólinn Klettaborg, Borgarnesi

Á leikskólanum Klettaborg í Borgarnesi eru 99 börn á aldrinum 2-6 ára og skiptast þau niður á 4 deildir. Starfsmenn eru alls 33, þar af 6 leikskólakennarar. Markviss

umhverfisfræðsla hefur ekki verið mikil en nokkur þemaverkefni á sviði umhverfismála hafa verið í gangi. Börnin fara einnig af og til og tína rusl í kringum leikskólann ásamt starfsfólki. Fyrir nokkrum árum var settur upp safnkassi á lóðinni en var fljótt tekinn úr notkun. Trúlega vegna rangrar notkunar. Á meðan endurvinnslugámur var staðsettur við gamla áhaldahúsið var öllum fernum safnað saman og fóru börnin ásamt starfsfólki með þær í gáminn. Eftir að gámurinn var færður til er hann ekki lengur í göngufæri frá leikskólanum og því var það sjálfhætt að börnin færu með fernurnar. Í dag fer starfsmaður með fernur í gáminn.

7.3.4 Grunnskólinn í Borgarnesi

Skólaárið 2003-2004 voru 328 nemendur í Grunnskólanum í Borgarnesi. Skólinn er einsetinn. Ekki er markviss og skipulögð umhverfisfræðsla í gangi heldur hefur það að mestu ráðist af áhuga hvers bekkjarkennara hvernig þessari fræðslu hefur verið háttað. Þó hafa einstaka þemaverkefni verið í gangi. Skólinn er þátttakandi í Grænfána verkefninu og með því er stefnt að því að koma markvissri fræðslu inn í alla bekki. Eitt af hlutverkum skólanna sem eru í Grænfána verkefninu er að hjálpast að við að útbúa námsefni. Stýrihópur Grænfána verkefnisins í Borgarnesi vinnur nú að gátlista sem nota á sem hjálpartæki við úttekt á stöðu mála í skólanum hvað varðar sorp, innkaup, orkunotkun, vatnsnotkun, skipulagningu þrifa o.fl. Pappír er safnað saman í gám og hann sendur í endurvinnslu.

Í námsskrá skólans, sem kom út haustið 2001, segir að skólinn móti sér umhverfisstefnu er taki m.a. á meðferð pappírs og flokkun sorps. Þar er lögð áhersla á að skólinn og nánasta umhverfi hans sé ávallt snyrtilegt og vel um gengið. Ennfremur segir þar að þannig skuli búið að umhverfi skólans að það hvetji til góðrar umgengni.

7.3.5 Grunnskólinn á Varmalandi

Borgarbyggð og Hvítársíðuhreppur eru rekstraradilar Grunnskólans á Varmalandi. Skólinn er einsetinn. Skólaárið 2003-2004 voru 167 nemendur í skólanum. Engin sérstök stefna er hvað varðar umhverfisfræðslu til nemenda en þó er reynt að fara eftir markmiðum aðalnámskrár. Skólinn er þátttakandi í skólaþróunarverefni Skógræktar ríkisins og íslenskra skólastofnana, "Lesið í skóginn - með skólunum". Lögð er áhersla á að nemendur umgangist náttúruna þannig að hún skaðist ekki. Sorp er ekki flokkað í skólanum. Kennarar eru sérstaklega hvattir til að nýta pappírinn sem best.

7.3.6 Fjölbrautaskóli Vesturlands, Akranesi

Sveitarfélagið er aðili að Fjölbrautaskóla Vesturlands á Akranesi. Meirihluti framhaldsskólanema úr sveitarfélaginu sækir nám þangað. Samkvæmt upplýsingum frá skólanum voru alls 80 nemendur úr Borgarbyggð skráðir í skólann á vorönn 2003. Í stefnu FVA segir að efla skuli áhuga og skilning nemenda á umhverfi sínu og samfélagi og glæða skilning þeirra og áhuga á þjóðlegum og menningarlegum verðmætum.

7.3.7 Viðskiptaháskólinn á Bifröst

Viðskiptaháskólinn á Bifröst hefur vaxið mikið undanfarin misseri. Á vorönn 2004 voru 355 nemendur í skólanum. Til stendur að skipa sérstakan umhverfishóp og móta umhverfis- og lífsgæðastefnu fyrir háskólaþorpið.

7.3.8 Tónlistarskóli Borgarfjarðar

Tónlistarskóli Borgarfjarðar hefur verið starfræktur í Borgarnesi frá 1967. Nemendur skólans eru 253 og er kennt á 4 stöðum í héraðinu.

7.3.9 Vinnuskólinn

Í Borgarnesi og á Bifröst er starfræktur vinnuskóli fyrir 14-16 ára unglunga. Sumarið 2003 voru tæplega 80 unglingar í skólanum. Áhersla er lögð á að unglingarnir læri að umgangast náttúruna og gangi í alla staði vel um umhverfi sitt. Í lok vinnuskólans var sérstakt þriggja daga umhverfisátak í Einkunnum.

7.4 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Umhverfisvernd er lífstíll. Það þarf að byrja snemma að halda markvissri umhverfisfræðslu að börnum svo að umhverfivernd verði sjálfsagður og eðlilegur hlutur. Það læra börnin sem fyrir þeim er haft og því er afar mikilvægt að fullorðna fólkið sýni gott fordæmi í allri umgengni við náttúruna og umhverfið. Borgarbyggð hefur samþykkt metnaðarfulla umhverfisstefnu fyrir sveitarfélagið. Henni ber að framfylgja í hvívetna.

Markmið 1

Sveitarfélagið mun stuðla að því að stjórnendur þess, starfsmenn og íbúar hafi greiðan aðgang að fræðslu um umhverfismál. Höfuðáherslu skal leggja á fræðslu í skólum sveitarfélagsins.

A: Grunnskólarnir komi sér upp markvissri stefnu varðandi umhverfismennt og samtvinni hana inn í alla kennslu í samræmi við hugmyndafræði sjálfbærrar þróunar og aðalnámskrá. Skólastjórar verði hvattir til að stofna vinnuhóp um málefnið sem í sitja nemendur og kennarar.

Ábyrgð: Skólayfirvöld og forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs.

Kostnaður: Óverulegur

Tímasetning: Hafist verði handa veturinn 2004/2005

B: Leitað verði eftir samstarfi við önnur Staðardagskrár sveitarfélög á Vesturlandi og héraðsfréttablaðið Skessuhorn um sérstakan fræðsludálk um umhverfismál í blaðinu.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs og bæjarráð

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: 1. september 2004.

C: Leikskólabörn í sveitarfélaginu njóti markvissrar umhverfisfræðslu.

Ábyrgð: Leikskólastjórar og forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs.

Kostnaður: Hluti af starfinu.

Tímasetning: Ávallt.

D: Þegar kennendur er heimilisfræði verði allur lífrænn úrgangur settur í jarðgerðarkassa. Þannig læra börnin hvað er lífrænt og hvað ekki.

Ábyrgð: skólayfirvöld og forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs.

Kostnaður: Óverulegur

Tímasetning: Hausti 2004.

E: Umhverfisdagur í skólum. Hver skóli skipuleggur a.m.k. einn dag á skólaárinu sem sérstakan umhverfisdag, þar sem unnið yrði í nánasta umhverfi skólanna.

Ábyrgð: Skólayfirvöld.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Vor 2005.

F: Hver skóli kemur sér upp flokkunarkerfi úrgangs. Það gerir ráð fyrir flokkun á pappír, plasti, gleri, lífrænum úrgangi o.fl.

Ábyrgð: Skólayfirvöld.

Kostnaður:

Tímasetning: Haust 2004.

G: Virkja börn og unglunga til að hjálpa til við að halda bænum hreinum. Athuga grundvöll þess að gera “samning” við skólabörn um að halda bænum hreinum.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Haust 2004.

Markmið 2

Stofnanir og fyrirtæki sinni umhverfismálum í auknu mæli.

A: Stofnanir bæjarins setji sér umhverfisstefnu og skipi umhverfisfulltrúa úr hópi starfsmanna.

Ábyrgð: Bæjarráð / bæjarstjóri.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: 1. janúar 2005.

B: Fyrirtæki verði hvött til að koma sér upp eigin umhverfisstefnu og tilnefna umhverfisfulltrúa úr hópi starfsmanna.

Ábyrgð: Bæjarráð / bæjarstjóri.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: 1. janúar 2005.

C: Boðið verður upp á námskeið fyrir umhverfisfulltrúa stofnana og fyrirtækja.

Ábyrgð: Bæjarstjóri / forstöðumaður fræðslu- og menningarsviðs.

Kostnaður:

Tímasetning: Vor 2005.

D: Borgarbyggð taki upp “grænt bókhald”, þ.e. beiti tölfræði til að gera þróun einstakra þátta umhverfismála sýnilegri.

Ábyrgð: Bæjarritari (forstöðumaður stjórnsýslusviðs).

Kostnaður: Samkvæmt Ólafsvíkuryfirlýsingunni.

Tímasetning: Frá og með árinu 2005.

Markmið 3

Draga úr umferð bíla.

A: Hvetja skólabörn til að ganga í og úr skóla, þau sem það geta, og foreldrar sýni fordæmi með því að nota bílinn minna. Draga þannig úr óþarfa keyrslu stuttar vegalengdir.

Ábyrgð: Bæjarráð / bæjarstjóri.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning:

B: Sveitarfélagið stendur fyrir því að haldinn verði einn bíllaus dagur á ári, t.d. 11. júní sem er afmælisdagur Borgarbyggðar.

Ábyrgð: Bæjarráð / bæjarstjóri.

Staðardagskrá 21 í Borgarbyggð

Kostnaður: Auglýsingakostnaður.

Tímasetning: 11. júní 2005.

8. Skipulagsmál

8.1 Formáli

Borgarbyggð er með víðfeðmari sveitarfélögum landsins og er landslagið sérstakt og mótar það mjög notkun lands. Nýting lands er víða með rýrara móti vegna klapparholtanna sem einkenna sveitarfélagið. Borgarnes er á löngu, mjóu og hæðóttu nesi við Borgarfjörð. Dreifbýlið nær yfir stórt og fjölbreytt landsvæði. Í Borgarbyggð, eins og öðrum sveitarfélögum, eru skipulagsmál stór og mikilvægur málaflokkur.

8.2 Gildandi lög og reglugerðir

Skipulags- og byggingarlög nr. 73/1997, með síðari breytingum

Byggingareglugerð nr. 441/1998

Skipulagsreglugerð nr. 400/1998

8.3 Núverandi staða

Þéttbýlið byggðist upphafleg upp fremst á löngu og mjóu nesi og hefur í áranna rás færst upp eftir því. Merkja má ákveðna aldursskiptingu byggðarinnar á svæðinu þar sem hringvegurinn tekur land. Sunnan við er eldri bæjarhlutinn með leifum af því sem einkennir eldri bæi, þ.e. blöndu af ólíkri starfsemi og byggð. Þar er allt í senn íbúðarhúsnæði, atvinnurekstur, opinber stjórnslá, menningarstarfsemi, ferðaþjónusta, veitingarekstur, verslun o.fl. Á þessu svæði er einnig kirkja, lystigarður, skóli, sundlaug og íþróttaleikvangur. Í miðju bæjarins, þar sem hringvegurinn tekur land, er aðalverslunarsvæðið. Þar eru jafnframt annar atvinnurekstur, íbúðir, heilsugæsla, dvalarheimili aldraðra o.fl. Norðan við eru nýrri íbúðar- og iðnaðarhverfi, allt flokkað og aðskilið eins og lög gera ráð fyrir. Norðan og utan við hina eiginlegu byggð eru golfvöllur, hesthúshverfi og skipulagt útivistarsvæði. Þar er líka flugbraut (sportflugvöllur) og flugskýli. Nægt framboð er af skipulögðum lóðum, hvort heldur sem er fyrir íbúðahúsnæði eða atvinnustarfsemi. Landið sem byggðin í Borgarnesi stendur á er allt í eigu sveitarfélagsins að undanskildu Bjargslandi, Kárastöðum og lóðinni að Egilsgötu 8.

Með skipulagslögum sem tók gildi 1. janúar 1998 er allt land skipulagsskylt og ábyrgð sveitarfélaga á málaflokknum aukin. Frá þeim tíma hefur verið unnið kröftuglega að skipulagsmálum, en segja má að lítið hafi verið unnið í þeim málaflokki í tvo áratugi þar á undan. Aðalskipulag Borgarness 1997-2017 var samþykkt árið 1998. Nýju lögin kveða á um að allt sveitarfélagið eigi að falla undir aðalskipulagið, en þar sem byrjað var á vinnunni áður en lögin tóku gildi og óvissa var með sameiningarmál þá veitti Skipulagsstofnun undanþágu og því er það eingöngu þéttbýlið í Borgarnesi sem fellur undir aðalskipulagið. Árið 1999 var síðan Svæðisskipulag Mýrasýslu 1998-2010 samþykkt. Svæðisskipulagið nær yfir sveitarfélögin Borgarbyggð og Hvítársíðuhrepp. Auk þessa eru í gildi fjölmörg deiliskipulög. Dagleg umsjón skipulagsmála er í höndum tæknideildar sveitarfélagsins.

8.4 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Eitt af markmiðum skipulags- og byggingarlaga er að stuðla að skynsamlegri og hagkvæmri nýtingu lands og landgæða, tryggja varðveislu náttúru og menningarverðmæta og koma í veg fyrir umhverfisspjöll og ofnýtingu, með sjálfbæra þróun að leiðarljósi. Þegar

unnið er að skipulagsmálum er nauðsynlegt að horfa á heildina og til langs tíma, ekki nokkurra ára heldur áratuga. Frjálsslyndi á sjaldnast við í skipulagsmálum. Enn er langt í land með að koma í framkvæmd áætlunum sem samþykktar hafa verið í sveitarfélaginu og oftast en ekki er það bágur fjárhagur sem hamlar aðgerðum.

Markmið

Í staðfestu svæðis- og aðalskipulagi liggja fyrir markmið um beitingu skipulags í að móta lífvænlegt sjálfbært umhverfi í sveitarfélaginu. Ekki er talin þörf á frekari stefnumótun þar að lútandi að svo stöddu, en bent er á eftirfarandi:

- Bæjaryfirvöld skulu leita allra tiltækra leiða til að stuðla að framgangi gildandi skipulagsgerða og sjá til þess að hagsmunaaðilar vinna sitt mikilvæga uppbyggingastarf í anda þess. Varast verður að þjóna skammtímahagsmunum eða skammtímasjónarmiðum sem ekki er í takt við gildandi skipulag.
- Hafist verði handa við gerð aðalskipulags fyrir allt sveitarfélagið. Stefnt að því að ljúka því fyrir árslok 2007.
- Í skipulagsvinnu verði ávallt tekið fullt tillit til markmiða Staðardagskrár 21.
- Þegar unnið er að skipulagsmálum skal leitast við að gera umferð gangandi og hjólandi vegfarenda sem greiðasta og þar með stuðlað að minni umferð bíla. Taka skal sérstakt tillit til barna og eldri borgara. Hugað skal að tengingum “grænna svæða” við íbúðasvæði og sumarhúshverfi.
- Þróa ber aðferð og vinnubrögð til að auka möguleika almennings á að taka þátt í stefnumörkun um umhverfis- og skipulagsmál á frumstigi. T.d. með íbúáþingi (Community planning).

9. Eyðing meindýra

9.1 Formáli

Meindýr geta valdið náttúrunni óbæt看legu tjóni. Til að koma í veg fyrir það er mikilvægt að vinna skipulega að eyðingu meindýra, svo sem refa, minka og vargfugla.

9.2 Gildandi lög og reglugerðir

Lög um hollustuhætti og mengunarvarnir nr. 7/1998, með síðari breytingu.

Lög um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum nr. 64/1994, með síðari breytingum.

Heilbrigðisreglugerð nr. 149/1990

9.3 Núverandi staða

Mikið er um mink og ref í sveitarfélaginu. Minkur nam land á Mýrum fyrir árið 1950 og olli þá miklum usla í æðarvarpi og í lundabyggðum. Í dag veldur minkurinn ómældu tjóni á fuglalífi og í veiðiám, þar sem hann liggur í seiðum. Mikið er um mink á heiðum en meira um ref í byggð. Mikil fjölgun hefur orðið á ref undanfarið en ekki er vitað um hvort stofnstærð minksins hefur breyst. Fjölgun tófunnar veldur því að mófuglar eru í mikilli hættu og eru þeir jafnvel horfnir víða á stórum svæðum. Sem dæmi um “afkastagetu” tófunnar þá var ein slík með 21 unga í kjaftinum þegar veiðimaður á vegum sveitarfélagsins skaut hana. Talið er að tófan hirði alla unga í um 5 km radíus frá greni sínu. Dýrbítar eru ekki algengir í sveitarfélaginu. Á reiknisformi sem senda þarf Veiðistjóraembættinu ber að tilkynna um tjón á búfenaði sem minkar og refir valda, en þar er ekkert minnst á tjón á fuglalífi. Vissulega er erfitt að meta slíkt tjón til fjár, en það er engu að síður gríðarlegt. Á vegum sveitarfélagsins hefur verið unnið skipulega að vörnum gegn refum og minkum. Á veiðitímabilinu 2000-2001 (1. september til 31. ágúst) var kostnaður við eyðingu refa og minka alls 3.502.742,- (af þeirri upphæð endurgreiddi Veiðistjóraembættið kr. 834.670,-) –

Eyðing refa og minnka.

	1995-'96	1996-'97	1997-'98	1998-'99	1999-'00	2000-'01
Refir	52	52	82	158	153	130
Minkar	142	145	187	228	231	211

Vargfugl veldur miklum skaða í æðarvarpi og í veiðiám. Verulega hefur þó dregið úr vargfugli í sveitarfélaginu í kjölfar úrbóta hjá matvælafyrirtækjum og við lokun gömlu ruslahauganna. Í dag eru helstu “manngerðu” átsvæði vargsins í fjörunum við útrásir. Óheimilt er að eitra fyrir vargfugli, þess í stað er hann skotinn. Félag æðarbænda stendur árlega að því að fækka varginum, aðallega á Mýrum. Félagið hefur þannig fengið skyttu til verksins og greiðir sveitarfélagið fyrir skotfærin. Veiðifélög hafa einnig tekið þátt í kostnaði við förgun vargfugls.

Fyrir utan minka- og refaveiðimenn er einn sjálfstætt starfandi meindýraeyðir sem vinnur fyrir sveitarfélagið. Sá fer jafnframt með hundaeftirlit. Talsvert er af músum, en eftir því sem best er vitað hafa ekki sést rottur í Borgarbyggð í þó nokkur ár. Sem fyrirbyggjandi aðgerð er sett eitur í holræsabrunna á 3-4 mánaða fresti.

9.4 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Markmið 1

Móta stefnu í eyðingu vargfugls og meindýra.

A: Leitað verði samráðs hagsmunaaðila, s.s. æðarbænda og veiðiréttarhafa, við mótun stefnunnar.

Ábyrgð: Dreifbýlisfulltrúi.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Fyrir 1. janúar 2005.

Markmið 2

Garðeigendur í Borgarbyggð verði uppfræddir um kosti og galla þess að nota eiturefni í garðyrkju og hvatt verði til þess að minnka notkun eiturefna.

A: Kynna fyrir garðeigendum notkun lífrænna varna við garðaúðun og eyðingu illgresis.

Ábyrgð: Bæjarstjóri og bæjarráð.

Kostnaður: 20.000,-

Tímasetning: Kynningarefni sent út í apríl/maí 2004

B: Unglingar í Vinnuskólanum fá fræðslu um upprætingu illgresis.

Ábyrgð: Íþrótt- og æskulýðsfulltrúi.

Kostnaður: Hluti af starfi Vinnuskólans.

Tímasetning: Byrja sumarið 2004 og öll sumur eftir það.

10. Atvinnulífið

10.1 Formáli

Atvinnulíf hvers sveitarfélags skiptir íbúana og rekstur sveitarfélagsins miklu máli, og áhrifin ná langt út fyrir hreppamörk. Atvinnulífið leikur stórt hlutverk í hagnýtingu náttúrunnar og alls umhverfis. Til að vistkerfin geti haldið hagkerfi framtíðarinnar uppi verður atvinnulífið að hagnýta náttúru og umhverfi á sjálfbæran hátt. Þrátt fyrir að atvinnusvæði Borgarbyggðar sé ekki stórt á alheimsmælikvarða þá skiptir það máli, ekki síður en önnur atvinnusvæði.

10.2 Gildandi lög og reglugerðir

Engin sérstök lög eða reglugerðir gilda um þennan málaflokk.

10.3 Núverandi staða

Vinumarkaður Borgarbyggðar nær a.m.k. að Akranesi í suðri, Bifröst í norðri og Vega-mótum í vestri. Samkvæmt upplýsingum Byggðastofnunar voru ársverk í Borgarbyggð um 1.300 árið 1997. Ekki eru fyrirbyggjandi nýrri upplýsingar. Töluverð fólksfjölgun hefur orðið í sveitarfélaginu síðustu ár. Í desember 2003 voru íbúarnir 2.589 og hafði þeim þá fjölgað um 7,2% frá 1. desember 1998. Sé litið til lengri tíma hefur íbúum fjölgað um 22% síðastliðin 30 ár.

Erfitt að finna nákvæman mælikvarða á menntunarstig. Ef litið er til fjölda námslána í nokkrum byggðarlögum kemur fram að 8,4% íbúa Borgarbyggðar er að greiða af námslánnum. Til samanburðar þá er lánahlutfall fyrir höfuðborgarsvæðið 13,9%, á Egilsstöðum 9,7%, Árborg 8,2% og Blönduós 7,0% (Vífill Karlsson, febrúar 2002).

Samkvæmt upplýsingum frá Þjóðhagsstofnun (Stefán Jansen) eru meðaltekjur í Borgarbyggð langt undir landsmeðaltali, sérstaklega á meðal karlmannna.

	Karlar	Konur	Allir
Allt landið	2.404,600	1.358,500	1.883,900
Vesturland	2.245,800	1.158,500	1.716,900
Borgarbyggð	1.942,300	1.163,600	1.566,600

Hér er um að ræða meðaltekjuskattstofn við álagningu 2001 (tekjur árið 2000). Meðaltekjur karla í Borgarbyggð eru 80% af landsmeðaltali kynbræðra þeirra. Konurnar koma ögn betur út, en miðað við landið allt fá þær um 85% af meðaltalslaunum kvenna á öllu landinu.

Í heildina má segja að fábreytni og lág laun einkenni atvinnulífið. Skortur á störfum fyrir háskólamenntað fólk er jafnframt einkennandi. Atvinnuleysi er lítið og langtíma-atvinnuleysi nánast ekkert. Sveitarfélagið er “vel í sveit sett” vegna nálægðar við höfuðborgarsvæðið og þeirra möguleika sem það býður upp á. Nægt framboð er af skipulögðum lóðum fyrir atvinnustarfsemi og mikil sumarhúsabyggð í héraðinu styrkir verslun og þjónustu í Borgarbyggð. Nálægð við Grundartanga hefur jafnframt góð áhrif á atvinnulífið.

Ekki hefur verið mótuð sérstök stefna í atvinnumálum, en í umhverfisstefnu Borgarbyggðar segir: “Í sveitarfélaginu verði öflugt og fjölbreytt atvinnulíf þar sem sjálfbær þróun verður höfð að leiðarljósi í vistfræðilegu, félagslegu og efnahagslegu tilliti. Sveitarfélagið mun hvetja fyrirtækin á svæðinu til að koma sér upp umhverfisstefnu og vinna að stöðugum úrbótum í anda “hreinnar framleiðslutækni.” Ekki er vitað til þess að fyrirtæki í sveitarfélaginu framfylgi “hreinni framleiðslutækni” eða vinni eftir umhverfisstöðlunum ISO 14001 eða EMAS. Fyrirtæki hafa heldur ekki verið sérstaklega hvött af bæjaryfirvöldum til að koma sér upp umhverfisstefnu, þrátt fyrir að umhverfisstefna sveitarfélagsins kveði á um slíkt skuli gert.

10.3.1 Atvinnugreinar

Sveitarfélagið skiptist í dreifbýli og þéttbýli. Í Borgarnesi starfa flestir við þjónustu eða í iðnaði, en í dreifbýlinu er landbúnaður aðalatvinnugreinin. Samdráttur hefur verið í landbúnaði á undanförunum árum og hefur það markað spor í sveitarfélaginu, sem og annars staðar. Dæmi um það er aflögn Mjólkursamlags Borgfirðinga árið 1993. Enginn sjávarútvegur er í sveitarfélaginu. Það er þó í raun ekkert sem stendur í vegi fyrir fullvinnslu sjávarfangs til neytenda, þótt útgerð sé ekki á staðnum, enda eru slík fyrirtæki starfandi í Borgarnesi. Margvíslegur iðnaður er starfræktur í Borgarbyggð, bæði framleiðslu- og þjónustuiðnaður. Þar eru blikksmiðja, bifreiða- og hjólbarðaverkstæði, byggingaverktakar, matvælaíðnaður, hárgreiðslustofur, snyrtistofa, jarðvinnsluverktakar, málara-, múrara-, pípulagna- og rafverktakar, rafeindaverkstæði og vélaverkstæði. Iðnaðarfyrirtæki eru aðallega staðsett á þremur stöðum í Borgarnesi. Í Stóru-Brákarey, við Borgarbraut og á Sólbakka.

Borgarnes hefur á liðnum árum fengið vaxandi vægi sem þjónustumiðstöð. Þó er landshlutakjarnahlutverk Borgarness ekki að fullu viðurkennt á svæðinu, t.d. þegar kemur að því að ákveða staðsetningu þjónustu. Í skýrslu Bygðarstofnunar frá október 2001, þá veikir það stöðu Borgarness sem verslunar- og þjónustukjarna á Vesturlandi að ekki hefur náðst að skapa einingu um staðinn. *Verslun og þjónusta* er aðallega staðsett á tveimur stöðum, í gamla miðbænum og við Brúartorg. Sem dæmi um þjónustu má nefna matvöruverslanir, sérvöruverslanir, lyfjaverslun, sjúkrannustofur, peningastofnanir, bifreiðaskoðun, bílasölur, bílaleigur og bensínstöðvar. Þá er boðið upp á bókhaldsþjónustu, endurskoðun, útfararþjónustu, efnalaug, ferðaskrifstofur og útibú frá tryggingafélögum. Lögfræðistofa, fasteignasölur, útgáfuþjónusta, fjölritun, framköllun, hugbúnaðarfyrirtæki, grafísk hönnun, landlagsarkitektastofa og verkfræðistofa. Í Borgarnesi er jafnframt starfrækt héraðsfréttablað fyrir allt Vesturland.

Fjölbreytt *opinber þjónusta / stjórnsýsla* er í sveitarfélaginu. Nokkrar ríkisstofnanir eru með aðsetur í Borgarnesi, s.s. Fasteignamat ríkisins, Rarik, Vegagerðin og Veiðimálastofnun. Í gamla bæjarkjarnanum í Borgarnesi er stjórnsýslan til húsa. Þar er líka grunnskóli, tónlistarskóli, kirkja og safnaðarheimili, héraðsdómur, símenntunarmiðstöð, svæðisskrifstofa málefna fatlaðra, atvinnuráðgjöf, samtök sveitarfélaga og fleira. Á miðsvæðinu, þar sem að hringvegurinn liggur inn í bæinn, er heilsugæsla, dvalarheimili, íbúðir aldraðra og leikskóli. Samkvæmt aðalskipulagi fyrir Borgarnes er leitast við að halda opinberum þjónustustofnunum að mestu í gamla bænum eins og

frekast er kostur. Í Varmalandi og á Bifröst eru grunnskólar og leikskólar. Ekki má heldur gleyma Viðskiptaháskólanum á Bifröst, sem er mjög vaxandi fyrirtæki í sveitarfélaginu. Löng hefð er fyrir *ferðaþjónustu* í sveitarfélaginu. Einhver elsta frásögn um ferðaþjónustu fjallar um sælubúið, sem stofnað var á Ferjubakka á 11. öld. Þar var forn ferjustaður yfir Hvítá. Í dag eru í sveitarfélaginu fjöldi gistirýma og veitingastaða, af mörgum stærðum og gerðum. Upplýsinga- og þjónustumiðstöð Vesturlands er starfrækt í Borgarnesi og er hún opin allan ársins hring. Þó svo að í þessum kafla sé margt upp talið þá eru þetta ekki tæmandi upplýsingar.

10.4 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Leggja skal áherslu á þær atvinnugreinar sem fyrir eru í sveitarfélaginu, þannig að þær megi vaxa og eflast. Jafnframt þarf að stuðla að nýjum atvinnurekstri og auka þannig fjölbreytni starfa. Allar greinar atvinnulífsins hafi sjálfbæra þróun að leiðarljósi og taki þátt í mótun og eftirfylgni Staðardagskrár 21.

Markmið 1

Fyrirtæki og stofnanir í Borgarbyggð hafi sjálfbæra þróun að leiðarljósi.

A: Fyrirtæki og stofnanir taki þátt í mótun Staðardagskrá 21 fyrir Borgarbyggð.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri.

Kostnaður: Hluti af umhverfisstefnu.

Tímasetning: Strax.

B: Stofnanir sveitarfélagsins setji sér framkvæmdaáætlun í umhverfismálum, sem byggi á umhverfisstefnu Borgarbyggðar.

Ábyrgð: Bæjarstjóri og sviðsstjórar.

Kostnaður: Hluti af umhverfisstefnu.

Tímasetning: Janúar 2005

C: Fyrirtæki verði hvött til að setja sér og framfylgja umhverfisstefnu, sem taki mið af sjálfbærri þróun.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri.

Kostnaður: Hluti af umhverfisstefnu.

Tímasetning: Bréf til fyrirtækja fyrir september 2004.

D: Stofnanir og fyrirtæki verði hvött til og aðstoðuð, með leiðsögn, fyrstu skrefin við að koma á umhverfisstjórnunarkerfi í rekstri sínum samkvæmt viðurkenndum gæðastaðli.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri.

Kostnaður: Hluti af umhverfisstefnu.

Tímasetning: A.m.k. annað hvert ár verði boðið upp á námskeið í hreinni framleiðslutækni eða sambærileg námskeið fyrir atvinnulífið.

Markmið 2

Aukið samstarf atvinnulífs og skóla.

A: Tengsl atvinnulífs og háskólanna tveggja í héraðinu verði eflað með áherslu á nýsköpun og rannsóknir.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Strax.

B: Tengsl atvinnulífs og efri bekkja grunnskólanna verði efld með það að markmiði að ungmennin kynnist atvinnulífinu í sveitarfélaginu.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningarmála.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Strax.

Markmið 3

Fjölbreyttara atvinnulíf og jákvæðari ímynd.

A: Ráðinn verði markaðs- og kynningarfulltrúi til sveitarfélagsins.

Ábyrgð: Bæjarstjórn.

Kostnaður: Launakostnaður, en slíkur starfsmaður á jafnframt að fá fjármagn inn í bæjarsjóð.

Tímasetning: Fyrir árslok 2006.

B: Efnt verði til samkeppni um slagorð fyrir Borgarbyggð sem notað yrði við ímyndar- og kynningarvinnu o.fl.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri.

Kostnaður: 100.000

Tímasetning: Fyrir vor 2005.

C: Hvetja til samstarfs og samvinnu milli fyrirtækja í svipuðum rekstri. Það getur stuðlað að hagkvæmi í rekstri og nýjungum í framleiðslu.

Ábyrgð: Bæjarráð.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Strax og stöðugt.

Markmið 4

Íbúar Borgarbyggðar versli í heimabyggð.

A: Verslun í heimabyggð er í anda sjálfbærrar þróunar, auk þess sem þannig er stuðlað að stöðugleika í atvinnumálum og styrkari stöðum rennt undir verslunar- og þjónustufyrirtæki í sveitarfélaginu.

Ábyrgð: Sveitarfélagið og fyrirtækin.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Strax. Stöðugur áróður um verslun og þjónustukaup í heimabyggð.

11. Opinber innkaup

11.1 Formáli

Ríkisstjórn Íslands samþykkti sérstaka umhverfisstefnu í ríkisrekstri í janúar 1997. Þar er kveðið á um að umhverfissjónarmið skuli höfð til hliðsjónar við innkaup hvort sem það eru skrifstofugögn, hreinlætisvörur eða annað. Víða erlendis hefur vistvæn innkaupastefna verið að ryðja sér til rúms. Vistvæn innkaupastefna felur það í sér að við innkaup, framleiðslu og þjónustu skuli gera ákveðnar kröfur um gæði, verð, starfslag og framleiðsluaðferðir.

11.2 Gildandi lög og reglugerðir

Engin gildandi lög né reglugerðir eiga við í þessum málaflokki, en benda má á bækling sem gefinn var út hjá Umhverfissráðuneytinu árið 1997 “Umhverfisstefna í ríkisrekstri”. Þar er að finna leiðbeiningar um umhverfissvæna innkaupastefnu. “Umhverfissvæn innkaup” er bæklingur sem Umhverfissráðuneytið gaf út haustið 2000. Þar eru leiðbeiningar um hvernig má taka upp reglur um slík innkaup. Auk þess er að sjálfsögðu bent á umhverfisstefnu Borgarbyggðar.

11.3 Núverandi staða

Innkaup á vegum stofnana Borgarbyggðar eru umtalsverð og í mörgum efnisflokkum. Eru þau á ábyrgð forstöðumanna innan samþykktar fjárhagsáætlunar. Eins og fram hefur komið var samþykkt metnaðarfull umhverfisstefna fyrir sveitarfélagið í apríl árið 2000. Samkvæmt umhverfisstefnunni skal sveitarfélagið og stofnanir þess leitast við það að fremsta megni að nota endurnýtanlegar auðlindir í starfsemi sinni. Til að styrkja þessa viðleitni skal sveitarfélagið koma sér upp vistvænni innkaupastefnu. Þessum stefnumiðum hefur enn ekki verið komið í framkvæmd. Umhverfisstefnan hefur verið kynnt fyrir forstöðumönnum stofnana og deilda sveitarfélagsins, en ekki uppálagt að öðru leyti að gæta umhverfissjónarmiða. Er það undir hverjum og einum komið hvort tekið sé mið af þeirri stefnu við val á vörum.

11.4 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Mikilvægt að sveitarfélög almennt sýni frumkvæði með virkri umhverfisstefnu. Þar sem það skapar ákveðna fyrirmynd fyrir almenning og önnur fyrirtæki. Sjónarmið umhverfisverndar verði höfð að leiðarljósi í rekstri, stjórnun og uppbyggingu Borgarbyggðar. Gæta skal sparsemi og nýtni í rekstri sveitarfélagsins í anda vistvænnar innkaupastefnu og hvetja til endurvinnslu og minni sóunar.

Markmið 1

Allar stofnanir og fyrirtæki í Borgarbyggð hafi sjálfbæra þróun að leiðarljósi við innkaup.

A: Innkaup sveitarfélagsins verði umhverfissvæn.

Ábyrgð: Forstöðumaður stjórnarsýslusviðs.

Kostnaður: Hluti af umhverfisstefnu.

Tímasetning: Árslok 2004

B: Hvetja fyrirtæki í sveitarfélaginu til að setja sér vistvæna innkaupastefnu.

Ábyrgð: Forstöðumaður stjórnsýslusviðs.

Kostnaður: 10.000,-

Tímasetning: Senda út bréf og fræðsluefni fyrir september 2004.

C: Sveitarfélagið taki upp vinnulag sem nefnt er “grænt bókhald”, þar sem gerð er grein fyrir stöðu og þróun ýmissa mælanlegra umhverfispátta. Með þessum hætti er unnt að fylgjast með hvernig miðar í átt að umhverfissvænum rekstri hjá bæjarfélaginu.

Ábyrgð: Forstöðumaður stjórnsýslusviðs.

Kostnaður: Launakostnaður, en á móti kemur sparnaður í innkaupum.

Tímasetning: Áramótin 2005/2006.

D: Nýtni og sparsemi verði gætt í öllum rekstri sveitarfélagsins.

Ábyrgð: Allir starfsmenn sveitarfélagsins.

Kostnaður: Sparnaður.

Tímasetning: Alltaf.

E: Sveitarfélagið geri viðskiptavini meðvitaðri um mikilvægi umhverfismála. Spurningar um umhverfismál verði ávallt í útboðsgögnum sveitarfélagsins.

Ábyrgð: Bæjarverkfræðingur.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Strax.

12. Neyslumynstur og lífsstíll

12.1 Formáli

Neyslumynstur og lífsstíll fólks ráða afar miklu um ástand umhverfismála. Þar sem meðaltekjur á Íslandi eru með þeim hæstu í veröldinni er neyslan í landinu með því sem gerist mest og þar með mengunin vegna hennar. Heimilin eru meðal mestu mengunarvaldanna.

12.2 Gildandi lög og reglugerðir

Lög um vísitölu neysluverðs nr. 12/1995

Lög um öryggi vöru og opinbera markaðsgæslu nr. 134/1995, með síðari breytingum

12.3 Núverandi staða

Hagstofu Íslands ber samkvæmt lögum að framkvæma neyslukönnun á fimm ára fresti. Segja má að þær upplýsingar sem koma fram í könnun Hagstofunnar séu einu haldbæru gögnin sem hægt er að vinna með í þessum málaflokk. Aðrar upplýsingar sem kunna að koma fram byggjast á huglægu mati án vísindalegra rannsókna. Ekki er ástæða til að ætla annað en að neysluvenjur og lífsstíll íbúa Borgarbyggðar séu í samræmi við það sem tíðkast hjá öðrum vestrænum neyslusamfélögum.

Þegar gerður er samanburður á neyslukönnunum Hagstofunnar árin 1995 og 2002 kemur í ljós hlutfallsleg aukning í eftirfarandi flokkum: Áfengi og tóbak (3,2% og 4,3%); húsnæði, hiti og rafmagn (17,9% og 18,5%); húsgögn, heimilisbúnaður o.fl. (6% og 6,8%); heilsugæsla 3,1% og 3,7%); ferðir og flutningar (14,6% og 15,8%); póstur og sími (1,4% og 3%); tómstundir og menning (13,3% og 14,1%). Að sama skapi hefur orðið hlutfallsleg minnkun í flokkum: matur og drykkjarvörur (17,4% og 16%); föt og skór (6,9% og 5,7%); menntun (1% og 0,4%); aðrar vörur og þjónusta (9,9% og 6,1%). Flokkurinn hótél og veitingastaðir er óbreyttur í samanburði árána, eða 5,5% bæði árin.

Almennt notar fólk mikið magn af einnota umbúðum. Hefur það stóraukist með skyndibitavæðingunni. Plastpokanotkun landans er líka mjög mikil. Í Staðardagskrá 21 fyrir sveitarfélagið Árborg er tekið eftirfarandi dæmi: “Ef reiknað er með því að meðalfjölskylda noti 10 plastpoka á viku sem kosta 10 krónur stykkið, kostar plastpokanotkun hvers heimilis kr. 5.200 á ári. Plastpokanotkun á 10 áratímabili er því kr. 52.000 ef notast er við þessa viðmiðun. Hver fjölskylda getur reiknað út hvað hægt er að gera við þær upphæðir sem sparast ef t.d. er notast við margnota innkaupapoka.” Það kann að hafa áhrif á þessu miklu plastpokanotkun að tekjur af seldum pokum renna til umhverfismála, auk þess sem þeir eru notaðir undir heimilissorp.

Í Borgarbyggð er góð aðstaða til alls kyns útivistar og líkamsræktar (sjá nánar kafla um ræktun og útivist) og nýtir almenningur sér þá aðstöðu í sífellt vaxandi mæli. Hefðbundin klúbba- og ungmennafélagsstarfsemi er starfrækt í sveitarfélaginu og mikið kórastarf. Virk leikdeild er í Borgarnesi og í Safnahúsi Borgarfjarðar er reglulega boðið upp á myndlistasýningar, svo fátt eitt sé talið. Auk þess er stutt í afþreyingamöguleika á öðrum svæðum, t.d. á höfuðborgarsvæðinu.

Íbúðarhús eru flest einbýlis- eða raðhús og eru þau flest í einkaeign. Nokkur fjölbýlishús eru í nýrri hluta þéttbýlisins í Borgarnesi. Langflest íbúðarhúsin eru byggð eftir 1950. Í Borgarnesi er virkur fasteignamarkaður (3 fasteignasölur) og fasteignaverð hátt miðað við landsbyggðina almennt, eða um 65% af verði sambærilegra fasteigna á höfuðborgarsvæðinu (Fasteignamat ríkisins, 2000).

Flest alla neysluvöru er að fá í sveitarfélaginu. Tvær matvöruverslanir eru í Borgarnesi; KB og verslunin Bónus. Vöruverð stenst fyllilega verðsamanburð við sambærilegar verslanir á höfuðborgarsvæðinu. Lægsta vöruverð á Vesturlandi er í Borgarnesi og á Akranesi. Úrval lífrænt ræktaðra matvæla á Íslandi er almennt lítið. Þó hefur KB markvisst aukið framboð sitt á lífrænt ræktuðum matvælum og eru þær vörur á aðgengilegum stað í versluninni. Eftirspurnin hefur aukist mikið og kemur fólk víða að til að versla þær vörur. Óvíða á landsbyggðinni er jafnmikið framboð á lífrænt ræktuðum vörum og í KB. Umhverfismerktar vörur, s.s. hreinlætisefni, eru seldar í báðum verslunum. Samkvæmt verslunarstjórunum er ekki áberandi eftirspurn eftir þeim vörum. Þær hafa ekki verið sérstaklega kynntar, fyrir utan eina þvottaefnistegund.

Í sveitarfélaginu, eins og víða annars staðar, er einkabíllinn “ofnotaður”. Almennings-samgöngur, sem og gangandi og hjólandi umferð mætti vera mun meiri, þó eru ekki sérstakir stígar fyrir hjólafólk.

12.4 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Þar sem neyslumynstur og lífsstíll fólks ræður miklu um ástand umhverfismála þá er mikilvægt að íbúum Borgarbyggðar sé ljóst hvernig neyslumynstur þeirra hefur áhrif á vistkerfið.

Markmið 1

Íbúar Borgarbyggðar eigi kost á að gerast vistvænir neytendur.

A: Starfsfólk verslana þekki umhverfissvænt neyslumynstur.

Ábyrgð: Bæjarráð og verslunarstjórar.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Fyrir mars 2005.

B: Hvetja matvöruverslanir til að minnka umbúðir og auka vöruúrval á vistvænum vörum og vörum í stórum pakkningum.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Senda út bréf fyrir 1. mars 2005.

C: Hvetja íbúana til að vera meðvitaðari um sjálfa sig sem neytendur og hvaða áhrif neysla þeirra hefur á umhverfið. Efla þekkingu þeirra á vistvænum vörum.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Hafa í fréttabréfi Borgarbyggðar veturinn 2004/2005.

D: Hvetja verslanir og viðskiptavinum þeirra til að nota margnota innkaupapoka. Hvetja t.d. fjöliðjuna til að sauma og selja slíka poka.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Veturinn 2004/2005.

Markmið 2

Heimilishald íbúanna verði umhverfisvænt.

A: Gerð fyrirmynd að “umhverfisstefnu heimilisins” til að auðvelda íbúum að gera sér grein fyrir hvað þeir geta gert sjálfir til að minnka álagið á vistkerfið. Grundvöllur þessa starfs getur verið “Vistvernd í verki” eða sambærileg verkefni annarra sveitarfélaga.

Ábyrgð: Bæjarráð og bæjarstjóri

Kostnaður: 200.000,-

Tímasetning: Vor 2005.

B: Fleiri heimili jarðgeri lífrænan úrgang. Athuga möguleika á því að lækka sorphirðugjald hjá þeim sem jarðgera úrgang.

Ábyrgð: Staðardagskrárnefnd og starfsmaður.

Kostnaður: Niðurgreiðsla á kössum og/eða lækkun sorphirðugjalda.

Tímasetning: Fyrir vorið 2005 verði keyptir fleiri jarðgerðakassar fyrir þá sem þegar hafa óskað eftir því.

13. Ræktun og útivist

13.1 Formáli

Útivist nýtur sífellt vaxandi vinsælda og allt bendir til að svo verði áfram í fyrirsjáanlegri framtíð. Góð skilyrði fyrir útivist eru meðal helstu lífsgæða nútímasamfélags. Fyrir utan að hafa góð áhrif á heilsu manna þá kemur útivist fólki í beina tengingu við náttúruna og umhverfið. Eins og fram hefur komið er Borgarbyggð afar víðfemt sveitarfélag og þar eru margar og fjölbreyttar náttúruperlur. Íbúarnir eru vel í sveit settir hvað varðar aðgang að ósnortinni náttúru og jafnframt eru nokkur skipulögð útivistarsvæði.

13.2 Gildandi lög og reglugerðir

Skipulags- og byggingarlög nr. 77/1997

Byggingarreglugerð nr. 441/1998

Lög um náttúruvernd nr. 44/1999

13.3 Núverandi staða

Í markmiðssetningu aðalskipulags Borgarness er stefnt að því að hrinda í framkvæmd stórfelldri og markvissri áætlun um trjárækt. Ennfremur er þar lögð fram áætlun um göngustígagerð til að tengja einstök bæjarhverfi betur saman.

13.3.1 Ræktun

Gerð gróðurkorts í Mýrasýslu fór fram á löngu tímabili, 1969-1998, og nær yfir meginhluta sýslunnar. Áberandi er hversu vel gróin sýslan er, en um 87% lands eru gróin, þar af eru 50% mýrar og flóar. Í sveitarfélaginu er víðáttumikið skóg- og kjarrlendi, alls um 11.397 ha. (“skógur” í Borgarnesi ekki inni í þeim tölum). Birkiskógur og kjarr þekur 8% en birki er eina trjategundin sem myndar samfelldan skóg. Aðrar trjategundir eru frekar sjaldgæfar svo sem gulvíðir, loðvíðir og reyniviður. Skógrækt er allvíða stunduð. Skógrækt ríkisins á og leigir jarðir undir skógrækt í sveitarfélaginu, auk einkareita og svæða þar sem unnið er að ræktun skjólbelta. Skógræktarfélag Borgarfjarðar á og annast skóglendi á fjórum stöðum í Borgarbyggð. Á Grímsstöðum og í landi Urriðaár á Mýrum, í Daníelslundi við Svignaskarð og í Grafarkoti. Félagið hefur unnið mikið og öflugt starf frá því það var stofnað árið 1938. Eitt af markmiðum þess er að auka fræðslu um gildi þessara svæða og stuðla þannig að aukinni útivist almennings. Skógræktar- og útivistarverkefni Skógræktarfélags Íslands “Opinn skógur” var formlega hrint úr vör í Daníelslundi í ágúst 2002, en meginverkefni þess er að opna skóga fyrir almenning og auðvelda aðkomu að þeim, auk víðtæks fræðslustarfs um skógrækt og merkingu skógræktarsvæða. Skógrækt hefur verið stunduð í Daníelslundi í 40 ár.

Ræktað land er 3% af flatarmáli gróins lands í Mýrasýslu. Til ræktaðs lands teljast tún, akrar, skógrækt og uppgræðsla. Í svæðisskipulaginu er gert ráð fyrir að áframhaldandi ræktun verði fyrst og fremst á landbúnaðarsvæðum án takmarkana. Með vaxandi þéttbýli hefur þörf fyrir túnþökur aukist og sala á heyi hefur verið nokkur úr sveitarfélaginu, aðallega til hesta eiganda á höfuðborgarsvæðinu. Tilraunir með kornrækt hafa gengið vel í sveitarfélaginu og nokkrir bændur rækta bygg árlega. Nokkrar garðyrkju- og gróðrarstöðvar eru starfræktar, en enginn er með lífræna ræktun. Raunar er enginn slík ræktun á svæðinu frá Kjósarhreppi að Reykhólum. Heimagarðar eru almennt vel hirtir og bænum til prýði.

Vestast í Hamarslandi, rétt utan við þéttbýlið í Borgarnesi, er útivistarsvæðið Einkunnir. Árið 1951 var þar afgirtur allstór blettur og hefur síðan verið gróðursett mikið af plöntum. Á undanförunum árum hefur sveitarfélagið séð um rekstur og framkvæmdir og hefur talsvert verið unnið þar til að gera svæðið að ákjósanlegu útivistarsvæði. Galli er að ekki er fyrirbyggjandi skipulag fyrir svæðið. Samkvæmt aðalskipulagi er gert ráð fyrir að í framtíðinni verði aðalútivistarsvæðið í Einkunnum, en svæðið býður upp á marga kosti í tengslum við tómsundur í náttúrunni. Þar eru ýmsir kostir fyrir hendi, s.s. fagurt landslag, skógur og tjörn. Þar er jafnframt stutt í svæði hestamanna og golfara. Skortur er á tengingu milli þessara svæða, sem og við þéttbýlið í Borgarnesi. Vorið 2003 voru nemendur í umhverfisskipulagi við Landbúnaðarháskólann á Hvanneyri, fengnir til að koma með hugmyndir að skipulagi svæðisins. Í apríl það ár afhentu þau bæjarstjóra Borgarbyggðar, hugmyndir sínar.

Golfklúbbur Borgarness hefur starfað frá árinu 1973 og eru félagar um 130. Klúbburinn starfrækir 9 holu golfvöll í Hamarslandi og er þar að margra mati eitt fegursta umhverfi golfvalla á landinu. Fyrir liggur teikning að stækkun vallarins í 18 holur og eru framkvæmdir hafnar. Á árinu 2001 voru um 7300 heimsóknir á völinn. Klúbburinn hefur unnið markvisst að ræktun á vellinum og svæðinu í kringum hann. Plantað hefur verið um 20.000 plöntum síðast liðin 20 ár, þar af um 8.000 síðustu 3 ár. Auk þess hafa nokkrir íbúar tekið svæði á golfvellinum í “fóstur” og planta og hlúa að svæðinu á eigin ábyrgð.

Í Borgarnesi er Skallagrímgarður, skruðgarður sem Kvenfélag Borgarness og Ungmennafélagið Skallagrímur stóðu að með fulltingi hreppsnefndar Borgarneshrepps í kringum 1930. Kvenfélagið sá um garðinn með miklum myndarskap frá árinu 1938 og þar til fyrir nokkrum árum er það afhenti garðinn sveitarfélaginu sem nú sér um rekstur og framkvæmdir. Garðurinn, sem er mikið bæjarprýði, stendur við aðalgötuna og er jafnframt vel tengdur íþróttasvæðinu. Sagan er þar líka áþreifanleg en í garðinum er haugur Skallagríms Kveldúlfssonar.

13.3.2 Útivist

Góð skilyrði fyrir ýmiskonar útivist í sveitarfélaginu. Hestamenn og golfarar hafa komið sér upp góðri aðstöðu rétt fyrir utan Borgarnes. Á sömu slóðum eru Einkunnir. Ekki er nægilega góð tenging milli þessara svæða og þangað er ekki öruggt að fara úr Borgarnesi öðruvísi en á bíl. Daníelslundur er líka vinsælt útivistarsvæði og áningastaður ferðafólks.

Í Borgarnesi hefur verið lagt kapp á gerð góðrar alhliða íþróttaaðstöðu. Þar er íþróttahús (33x18m), útisundlaug (25m), innisundlaug (12,5m), vatnsgufubað, 3 heitir pottar, 3 vatnsrennibrautir, vaðlaug, 2 grasvellir og nánast fullkomin frjálsíþróttaaðstaða, meðal annars tartan hlaupabrautir. Fleiri og fleiri nýta sér íþróttaaðstöðuna. Sem dæmi má nefna að á árinu 2003 voru heimsóknir í sundlaugina í Borgarnesi ríflega 100.000. Á Varmalandi er íþróttasalur, sundlaug (25m), heitur pottur og lítil vatnsrennibraut. Sundlaugin er lokuð yfir vetrartímann. Á Varmalandi er líka sparkvöllur, en hann er í frekar slæmu ástandi. Nokkur skipulögð leiksvæði eru fyrir börn og að öðrum ólöstuðum er Bjössaróló við Englendingavík sá vinsælasti.

Í sveitarfélaginu eru óendanlegir möguleikar fyrir gönguáhugafólk. Ungmennafélag Stafholtstungna gaf út gönguleiðakort af Norðurárdal og Stafholtstungum (2002). Bæði Ungmennasamband Borgarfjarðar og Gönguklúbbur Borgarness eru með auglýstar gönguferðir einu sinni í viku yfir sumarmánuðina.

Bæjarstæðið í Borgarnesi er umvafið fjölbreyttri strandlengju. Aðgengi að henni er víðast gott, en á nokkrum stöðum hafa íbúðareigendur farið með lóðamörk sín að henni. Söguhringurinn svokallaði, sem er gönguleið um fremsta hluta Borgarness með viðkomu á nokkrum sögustöðum úr Egilssögu, er vinsæl bæði meðal heimamanna og gesta. Leiðin er þó ekki nógu aðgengileg þeim sem ekki þekkja vel til.

Ýmis önnur útivist er stunduð í sveitarfélaginu. Margir eru í hestamennsku, en þar eru tvö hestamannafélög, Skuggi og Faxi. Margar hestaleigur og a.m.k. einn reiðskóli. Veðiár og vötn eru nánast óteljandi. Fuglaveiði er líka vinsælt sport. Ekkert skíðasvæði er í sveitarfélaginu, en ótakmarkaðir möguleikar eru til að stunda gönguskiði þegar snjóafar leyfir. Góð skautasvæði verða frá náttúrunnar hendi þegar þannig viðrar og einnig eru möguleikar á dorgveiði gegnum ís.

13.4 Markmið og framkvæmdaáætlun.

Markmið 1

Bæta aðgang gangandi, hjólandi og ríðandi umferðar sem víðast um sveitarfélagið.

A: Auka umferðaröryggi gangandi og hjólandi vegfarenda í þéttbýli.

Ábyrgð: Bæjarstjórn.

Kostnaður: Hluti af skipulagsgerð.

Tímasetning:

B: Gera göngu- og hjólreiðastíg frá Borgarnesi að golfvelli og hesthúshverfi.

Ábyrgð: Bæjarstjórn og tæknideild.

Kostnaður:

Tímasetning: Árið 2008.

C: Tengja saman, með merktum gönguleiðum, Borg á Mýrum, Einkunnir, hesthúsbýggðina og golfvöllinn.

Ábyrgð: Bæjarstjórn og tæknideild.

Kostnaður:

Tímasetning: Árið 2008

D: Stuðla að því að útbúin verði fleiri gönguleiðakort með örnefnum

Ábyrgð: Menningarmálanefnd - Forstöðumaður fræðslu og menningarsviðs

Kostnaður:

Tímasetning: 2005

E: Gönguleiðir merktar á völdum stöðum. Hvetja félagasamtök til að taka slíkt að sér.

Ábyrgð: Menningarmálanefnd - Forstöðumaður fræðslu og menningarsviðs

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: 2005

Leið F: Knýja á um gerð reiðleiða og merkingu þeirra.

Ábyrgð:

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning:

Markmið 2

Útivistarsvæðið Einkunnir verði eftirsóknarverður fólksvangur sem nýta má til fræðslu, útileikja, náttúrufræðslu, gönguferða og veiða.

A: Friða Einkunnir fyrir ágangi búfjár.

Ábyrgð: Dreifbýlisfulltrúi.

Kostnaður:girðingar.....

Tímasetning: Eigi síðar en maí 2005.

Markmið 3

Hrint verði í framkvæmd markmiðum, samkvæmt aðalskipulagi fyrir Borgarnes, um trjárækt með áætlanagerð sem nær til loka skipulagstímabilsins.

Ábyrgð: Bæjarstjórn.

Tímasetning:

Kostnaður: Hluti af aðalskipulagi.

Markmið 4

Taka upp beitarstjórnun í landi Borgarbyggðar.

Ábyrgð: Dreifbýlisfulltrúi.

Tímasetning: Maí 2005.

Kostnaður: Óverulegur.

→ Eftirfarandi tillögur íbúa verði skoðaðar:

- o Útbúa áningastaði í Einkunnum
- o Setja upp trjáa- og plöntumerkingar í Einkunnum
- o Koma upp búnings- og sturtuáðstöðu fyrir notendur íþróttavallarins yfir sumartímann
- o Lagfæra sparkvöllinn á Varmalandi

14. Börn og ungmenni

14.1 Formáli

Hlutverk barna og ungmenna í mótun sjálfbærs samfélags er stórt, eins og á var bent á Ríó-ráðstefnunni 1992. Mikilvægt er að börnum og ungmennum sé ljóst að þau eiga val um að móta umhverfið á þann hátt að það veiti þeim viðunandi lífsskilyrði í framtíðinni. Hugmyndaflug þeirra er mikilvægt við að leysa þau miklu umhverfisvandamál sem eru að koma fram.

14.2 Gildandi lög og reglugerðir

Barnalög nr. 20/1992 með síðari breytingum

Barnaverndarlög nr. 58/1992 með síðari breytingum

Lög um leikskóla nr. 78/1994

Lög um grunnskóla nr. 66/1995 með síðari breytingum

Lög um framhaldsskóla nr. 80/1996 með síðari breytingum

Barnasáttmáli Sameinuðu þjóðanna, fullgildur á Íslandi 28.10.1992

14.3 Núverandi staða

Börn og ungmenni (0-20 ára) í Borgarbyggð eru 850 talsins, eða 33% af íbúafjölda. Er þá miðað við tölur frá Hagstofunni 1.12.2003. Þá var 54 barn undir leikskólaaldri. Börn á leikskólaaldri (2-5 ára) voru alls 166, börn á grunnskólaaldri 441 (6 til 15 ára) og ungmenni á aldrinum 16-20 ára voru 189. Eins og fram kemur í kaflanum um umhverfismennt starfrækir sveitarfélagið þrjá leikskóla, tvo grunnskóla og einn tónlistarskóla. Framhaldsnám þurfa ungmenni að sækja í önnur sveitarfélög. Góð aðstaða er fyrir íþróttir og æskulýðsstarf, en þó þarf að bæta félagsaðstöðuna á Varmalandi.

Miðað við tölur frá janúar 2004 eru alls 165 börn í leikskólunum þremur. Athyglisvert er að fjöldi barna í leikskólunum er mjög svipaður og heildarfjöldi barna á þessum aldri í sveitarfélaginu. Ástæðan er sú að aðeins hluti nemenda í Viðskiptaháskólanum hafa lögheimili í sveitarfélaginu og þar af leiðandi ekki börn þeirra heldur. Ekki eru biðlistar og öll börn sem náð hafa tveggja ára aldri fá leikskólavist, sé þess óskað. Hvað réttindaleikskólakennara varðar þá eru engir slíkir á Bifröst eða á Varmalandi. Í Borgarnesi eru 6 leikskólakennarar og 5 aðrir í réttindanámi hjá KHÍ. Þrjár dagmæður eru starfandi í sveitarfélaginu. Í desember 2003 voru samtals 17 börn í dagvistun hjá dagmæðrum.

Báðir grunnskólarnir eru einsetnir. Í Borgarnesi eru réttindakennarar 30 af 40 kennurum. Á Varmalandi eru 16 kennarar af 18 með kennsluréttindi. Á Varmalandi er einn leiðbeinandi í réttindanámi og fimm í Borgarnesi. Báðir bjóða skólarnir nemendum sínum upp á heitan hádegismat, á niðurgreiddu verði. Samkvæmt Manneldisráði er heitur matur í hádeginu börnum og ungmennum mjög mikilvægur. Auk þess fá börnin í Varmalandsskóla morgunhressingu eftir fyrsta tímenn. Nemendum Varmalandsskóla og nemendum úr nýrri hverfum Borgarness er ekið í skólann í skólabíl þar sem um töluverðar vegalengdir er að ræða. Staðsetning íþróttaaðstöðu og félagsmiðstöðvar í Borgarnesi í námunda við grunnskólann er ótvíræður kostur. Í Grunnskólanum í Borgarnesi er svokallað skólaskjól í tengslum við heilsdagsskólann. Þar er boðið upp á skipulagt starf fyrir 1.-4. bekk þar sem farið er í leiki, fönðrað, boðið upp á tómsundanámskeið, útivist o.fl. Ekki er skipulagt starf fyrir 5.-10. bekk, en þeir nemendur hafa þar afdrep og aðstöðu

til heimanáms. Er það sérstaklega ætlað nemendum úr dreifbýlinu. Skólaskjólíð er opið alla skóladaga frá kl. 13.00-17.00.

Ýmiskonar afþreying stendur börnum og ungmennum til boða í sveitarfélaginu, sérstaklega eftir því sem þau verða eldri. Yngstu börnunum (3-5 ára) stendur til boða að sækja íþrótta- og leikjanámskeið í íþróttahúsinu í Borgarnesi. Það var foreldrafélag leikskólans í Klettaborg sem fór af stað með námskeiðið en nú er það í umsjón Ungmennafélagsins Skallagríms. Á sumrin er 2ja vikna leikjanámskeið fyrir 5-12 ára börn sem knattspyrnu-deild Skallagríms heldur utan um fyrir sveitarfélagið. Á sumrin er starfræktur gæsluvöllur eftir hádegi fyrir 2-6 ára börn. Tómskundaskóli, samhliða heilsdagsskóla, var settur á laggirnar veturinn 2001/2002 og fellur nú undir skólaskjólíð og starfsemi þess.

Félagsmiðstöðin Óðal er staðsett í gamla samkomuhúsinu í Borgarnesi og þar fer fram hefðbundið félagsmiðstöðvarstarf. Öll starfsemi er í umsjón Nemendafélags Grunnskólans í Borgarnesi (NFGB) og þar fer allt félagsstarf skólans fram. Útvarp Óðal er auk þess í loftinu fjóra daga í desember ár hvert. Fulltrúi nemendafélagsins í Varmalandsskóla á sæti í félagsmiðstöðvarráði Óðals. Félagsstarf fyrir 1.-7. bekk í Borgarnesi er í formi opinna húsa, skemmtikvölda og diskóteka. Bekkjakvöldin sjá kennarar skólans um. Félagsstarfafulltrúi Varmalandsskóla sér um allt félagsstarf þar. Auk þess sækir unglingsstigið stærri uppákomur í Félagsmiðstöðinni Óðali.

Mótorsmiðjan var rekin af sveitarfélaginu sumarið 2002 og sumarið 2003. Það var tilraunaverkefni í tengslum við Óðal, þar sem ungmennum gafst tækifæri á að fá innsýn í viðgerðir á bílum og mótórhjólum undir leiðsögn bifvélavirkja. Opið var tvö kvöld í viku og voru það eingöngu strákar sem sóttu í þessa afþreyingu, 5-15 í hvert sinn. Ekki hefur verið tekin ákvörðun um framhald starfseminnar.

Félagsmiðstöðin Mímir er netkaffi og menningarhús 16-20 ára ungmenna og halda ungmennin sjálf utan um starfsemina. Þar er “opið hús” tvö virk kvöld í viku, auk þess sem spilahópur hittist þar 2 kvöld í viku. Þar er m.a. sjónvarp, vídeó, pílukast og billjardborð. Ungmennin standa jafnframt að margskonar menningar- og fræðslukvöldum.

Vinnuskóli Borgarbyggðar er fyrir unglinga á aldrinum 13-16 ára. Auk daglegra verka er m.a. farið í óvissuferð, grillað og haldið diskótek.

Árið 1998 hófst vímuvarnarátak Borgarbyggðar sem upphaflega átti að standa í eitt ár. Það var framlengt og lauk formlega árið 2001, með útgáfu á endurskoðaðri vímuvarnarstefnu sveitarfélagsins. Í tengslum við átakið voru samþykktar vímuvarnarstefnur fyrir grunnskólana og nemendafélögin, Ungmennafélagið Skallagrím, Borgarneskirkju og lögregluna í Mýra- og Borgarfjarðarsýslu. Einnig var samþykkt forvarnarstefna tómsundaneftar. Svokallað “foreldrarölt” var eitt verkefni sem átakið leiddi af sér. Nemendafélag GB og Félagsmiðstöðin Óðal standa árlega fyrir forvarnar- og æskulýðsdegi. Krakkarnir skipuleggja daginn eftir sínu höfði og segja má að unglingslýðræði sé þar í heiðri haft. Bjóða þau 10 skólum úr nágrenninu í heimsókn. Þar er blandað saman fræðslu, skemmtiatriðum frá öllum skólunum og endað með dansleik.

Aðra afþreyingarmöguleika má nefna s.s. reiðskóla, golfskóla, skátastarf, æskulýðsstarf kirkjunnar, skólakóra, íþróttastarf fyrir fatlaða jafnt sem ófatlaða og björgunarsveit (með starf fyrir 16 ára og eldri).

Í febrúar 2002 var gerð könnun á þátttöku unglunga í Borgarbyggð í íþróttum og frítíma-
starfi. Fram kom að unglingarnir eru afar virk í félagsstarfi. Þannig sækja 92% nemenda í
GB reglulega atburði í Félagsmiðstöðinni Óðali. Á Varmalandi sækja 62% nema
skipulagt félagsstarf í Óðali og það hlutfall fer upp í 93% þegar spurt er hverjir sækja
skipulagt félagsstarf sem skólinn stendur fyrir hálfsmánaðarlega. Um 90% nemenda í
Borgarnesi og 83% nemenda á Varmalandi stunduðu íþróttir eða aðra heilsurækt í frítíma
sínunum.

14.4 Markmið og framkvæmdaáætlun

Markmið 1

Haft verði samráð við börn og ungmenni um málefni er varða þau sérstaklega.

A: Sveitarfélagið og skólayfirvöld leiti samráðs við börn og ungmenni um málefni er
varða þau sérstaklega.

Ábyrgð: Forstöðumaður fræðslu- og menningar sviðs.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Ávallt.

B: Samstarf foreldra, skóla og frjálsra félagasamtaka verði aukið og eflt.

Ábyrgð: Skólastjórar, foreldrafélög og forsvarsmenn félagasamtaka.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Ávallt.

Markmið 2

Aukin samskipti barna og ungmenna í dreifbýli og þéttbýli.

A: Stuðla, með markvissum hætti, að auknum samskiptum nemenda í grunnskólunum
tveimur. Huga skal sérstaklega að upplýsingastreymi milli skólanna.

Ábyrgð: Íþrótt- og æskulýðsfulltrúi og skólastjórar.

Kostnaður: Ferðakostnaður.

Tímasetning: Ávallt.

Markmið 3

Stuðla skal að fjölbreyttara tómsundastarfi fyrir börn og ungmenni.

A: Efla þjónustu bókasafnsins við börn og ungmenni og auka möguleika þeirra til annarra
andlegra íþróttaiðkana.

Ábyrgð: Íþrótt- og tómsundafulltrúi og forstöðumaður Safnahússins.

Kostnaður: Óverulegur.

Tímasetning: Ávallt.

15. Eldri borgarar

15.1 Formáli

Í daglegu tali teljast þeir sem náð hafa 67 ára aldri til “eldri borgara”. Í vestrænum samfélögum fjölgar stöðugt í þessum hópi. Þetta er fólk hefur ólíkar þarfir og væntingar eins og gengur og gerist. Það á það þó sameiginlegt að hafa lokið eða er um það bil að ljúka sinni hefðbundnu starfsævi. Það hefur skilað sínu til samfélagsins.

15.2 Gildandi lög og reglugerðir

Lög um málefni aldraðra, 125/1999

Lög um félagsþjónustu sveitarfélaga 40/1991

Reglur um félagslega heimaþjónustu í Borgarbyggð 17. janúar 2000

Reglur um endurgreiðslu fyrir félagslega heimaþjónustu, 17. janúar 2000.

15.3 Núverandi staða

Í desember 2003 bjuggu alls 287 einstaklingar, 67 ára og eldri, í Borgarbyggð. Er það tæplega 11% af heildaríbúafjölda sveitarfélagsins. Fjölskyldusvið Borgarbyggðar annast þjónustu við aldraðra.

Þjónustuíbúðir

Í Borgarnesi eru alls 34 þjónustuíbúðir fyrir eldri borgara. Í Ánahlíð eru 10 tveggja herbergja íbúðir í parhúsum og í fjölbýlishúsinu að Borgarbraut 65a eru 24 stúdíó-, tveggja- og þriggja herbergja íbúðir. Flestar íbúðirnar eru í einkaeign en sex þeirra eru félagslegar íbúðir í eigu sveitarfélagsins. Íbúðirnar eru allar í nálægð við Dvalarheimili aldraðra. Á jarðhæð fjölbýlishússins er þjónusturými þar sem félagsstarf eldri borgara fer fram. Innangengt er á milli þess og Dvalarheimilisins og er það mikill kostur fyrir íbúa beggja húsanna. Jafnframt er innangengt milli Dvalarheimilisins og heilsugæslustöðvarinnar sem er ótvíræður kostur. Mikil ásókn er í íbúðirnar og þyrftu þær að vera mun fleiri til að anna eftirspurn.

Dvalarheimili aldraðra í Borgarnesi

Í Borgarnesi er rekið Dvalarheimili aldraðra, sem er sjálfseignarstofnun í eigu sex sveitarfélaga. Það var fyrir tilstuðlan Sambands borgfirskra kvenna sem farið var út í bygginguna, og hefur sambandið æ síðan stutt við starfsemina og á mann í stjórn heimilisins. Heimilið var tekið í notkun í janúar 1971. Þá voru þar 29 almenn rými, 14 tveggja manna herbergi og eitt einsmanns herbergi. Síðan þá hefur tvisvar verið byggt við heimilið, 1976 og 1983. Þegar þessi orð eru rituð eru heimilismenn alls 57, þar af eru 20 hjúkrunarrými. Á heimilinu eru eins og tveggja manna herbergi. Ekkert herbergjanna er með baðherbergi, en salerni er inn á tveggja manna herbergjunum. Handlaug er í öllum herbergjunum nema í elstu álmunni. Af þessu má sjá að húsnæðið fullnægir ekki nútímaþörfum. Meðalaldur íbúanna er talsvert hár, en um áramótin 2001/2002 var hann rúmlega 86 ár, alls voru 20 einstaklingar 90 ára eða eldri. Þó nokkur biðlisti er eftir húsnæði á Dvalarheimilinu, bæði eftir sjúkrarýmum og almennu rými.

Þjónusta

Eldri borgarar í Borgarbyggð hafa aðgang að heimilishjálpi, heimahjúkrun, félagsstarfi, niðurgreiðslu á heimsendum matarþökkum, garðslætti o.fl. Um áramótin 2003/2004 nutu

72 eldri borgarar heimilishjálpar. Árið 2001 tók sveitarfélagið yfir heimkeyrslu á mat til eldri borgara og öryrkja, en Rauði Krossinn hafði áður sinnt því verkefni. Þjónustan er veitt í hádeginu alla daga ársins. Maturinn er keyptur af Dvalarheimilinu. Samtals 22 einstaklingur nýta sér þessa þjónustu, þó misjafnlega mikið.

Félagsstarf

Skipulagt félagsstarf aldraðra er til húsa að Borgarbraut 65a og er það staðsett í þjónusturýminu á jarðhæðinni sem er í eigu sveitarfélagsins. Félagsstarfið er opið frá kl. 12.00-16.00 alla virka daga frá byrjun september til maíloka. Þar fer fram fjölbreytt starf, s.s. handavinna, spilamennska og ýmiskonar námskeið.

15.4 Markmið og framkvæmdaáætlun

Tímarnir breytast og mennirnir með. Í dag vilja flestir búa á eigin heimilum eins lengi og kostur er. Leiða má líkum að því að komandi kynslóðir vilji ekki búa á dvalarheimilum aldraðra eins og við þekkjum þau í dag. Gera þarf fólki kleift að búa í eigin húsnæði eins lengi og kostur er með því að tryggja öryggi þeirra er og efla þjónustu.

Markmið 1

Haft verði samráð við eldri borgara í málefnum er varða þá sérstaklega.

A: Félagsmálayfirvöld leiti samráðs við Félag eldri borgara um uppbyggingu og skipulag þjónustu.

Ábyrgð: Félagsmálastjóri.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Ávallt.

Markmið 2

Bæta aðstöðu eldri borgara.

A: Fjölga búsetukostum eldri borgara. Skipa húsnæðis- og byggingarnefnd aldraðra.

Ábyrgð: Bæjarstjóri, félagsmálastjóri og stjórn DAB.

Kostnaður: Ófyrirséður.

Tímasetning: Fyrir júní 2005.

B: Stefnt skal að því að flest herbergin á Dvalarheimilinu verði einstaklingsherbergi með snyrtingu og fjölga hjúkrunarrýmum.

Ábyrgð: Stjórn DAB.

Kostnaður: Ófyrirséður.

Tímasetning: Eins fljótt og kostur er.

C: Efla félagsstarf eldri borgara.

Ábyrgð: Félagsmálastjóra.

Kostnaður: Ófyrirséður.

Tímasetning: Strax.

Markmið 3

Samvera yngri og eldri borgara.

A: Huga skal að möguleikum á samverustundum eldri borgara og skólabarna.

Ábyrgð: Félagsmálastjóri og forstöðumaður fræðslu- og menningarmála.

Kostnaður: Enginn.

Tímasetning: Ávallt.

16. Heimildir

- Borgarbyggð – Aðalskipulag 1997-2017.
- Borgarbyggð. Tillaga að fjárhagsáætlun 2002.
- Byggðastofnun..... (skýrsla október 2001)
- Fráveitumál í Borgarnesi. Heildaráætlun (drög). Júní 1999.
- Kristinn Haukur Skarphéðinsson. Fuglalíf í Mýrasýslu. Unnið fyrir Samvinnunefnd um svæðisskipulag Mýrasýslu. Apríl 1997.
- Kristján Sæmundsson og Þórólfur H. Hafstað. Rannsóknasvið Orkustofnunar. Desember 2000.
- Margrét Guðjónsdóttir og Stefán Ólafsson. Beinagrind að skýrslu um hús byggð í Mýrasýslu 1940 og fyrr. Júní 1999.
- Reglugerð um fráveitur í Borgarbyggð. 14. desember 2001.
- Staðardagskrá 21 á Íslandi. Samband íslenskra sveitarfélaga. Fræðslurit, janúar 2001.
- Stefán Gíslason. Umhverfisverkefni í Borgarbyggð árið 2000. Skýrslur og fyrirlestrar. Desember 2000.
- Svæðisskipulag Mýrasýslu 1998-2010.
- Vífill Karlsson. Borgarbyggð. Umgjörð og grunngerð atvinnulífs. Febrúar 2002.
- Þórólfur H. Hafstað. Borgarbyggð. Um neysluvatn í byggðarlaginu. Rannsóknasvið Orkustofnunar. Desember 2000.

Munnlegar heimildir og tölvupóstur:

Axel Kristinsson

Áslaug Pálsdóttir í Stafholti

Ásthildur Magnúsdóttir

Brynja Jósepsdóttir

Eiríkur Ólafsson

Helga Georgsdóttir

Helgi Helgason

Hjördís Hjartardóttir

Indriði Jósafatsson

Ingibjörg Daníelsdóttir

Katrín A. Magnúsdóttir

Sigurður Páll Harðarson

Sigurjón Jóhannsson á Valbjarnarvöllum

Stefán Gíslason

Þorsteinn Eypórsson